

სალიტერატურ. და სამეცნიერო ნახაბიანი გაზეთი. გამოსვლის ყოველ კვირადღეს.

№ 6

შეიქმედალი, 4 1896 წ.

№ 6

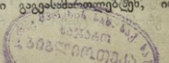
შინაარსი: შინიშენა, აკაკისა. — სხვა-და-სხვა ამბები. — საყურადღებო ამბები. — მე. XVIII საუკ. გეოგრაფიული ცნობანი საქართველოს შესახებ, ა. ხაზინაშვილისა. — სხვა-და-სხვა გვარი საქართველო და სხვადასხვა ადგილი. — გვირგვინი კვირამდე, გრ. ოლიქსი. — ეშმაგის წყარო, თ. რაზაგაშვილისა. — ქალები არან და მნაშავენი თუ გაცემი? მხოციულისა. — სტუფიონის ძლიერება (წყალადობის მოგონება) გ. მასნელიასი. — ძველი ღმერთი (გაგრძელება), მღვდ. გვარამაძესი. — განცხადებანი.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა .

ღერიის* № 7 დაბეჭდილია „ქართველთა ამხანაგობის წარმომადგენლის* წერილი „კვალის*“ რედაქტორთან, სადაც ორგანა ვარ მოსენებული რისხვით. პირველი: „ამაში კი დარწმუნებული ვახლავართ, რომ „კვალის“ თანამშრომელთა ენაზე უკადრისი ანდაზებიც ბევრია და სიტყვებიცა“. „კაკასა შინა რააც სდვას, იგივე წარმოსდინდებოა“. აჲ, რასა ბრძანებს და რა ზრდილობიანათ ამკობს „ამხანაგობის წარმომადგენლი“ საერთოთ „კვალის“ თანამშრომლებს და მათ რიცხვში, რასაკვირველია, მეც, როგორც ერთ თანამშრომელთაგანს. არ ვიცი, სხვა თანამშრომლები რას ფიქრობენ, მაგრამ მე კი მადლობის მეტი არა მეთქმის-რა ტუყის სწავლებისათვის: რომელიმე ქართულ გამოცემაში მონაწილეობის მიღება და თანამშრომლობა ასეთი რამ ბიწირებაა თურმე, რომ წყესადომებელი ყოფილა, ყოელის უმიზეზოთ, თანამშრომლის საქვეყნოთ ბეჭდვით გალანძღვა და უკადრისობის მიყენება!.. ეს

სწორეთ აქამდის არ ვიცოდით, თუ ასე იყო.. არ გვეგონა და ბოღმის ვიხდით! ადრე მაინც ეთქვათ იმ დალოცვილებს, რომ წერისათვის მაშინვე თავი დაგვენებთა და რისხვა აგვეცდინა, თუარა ახლა რაღა დროსია?

მეორე: „რატომ ერთს თქვენ თანამშრომელს არ უსაყვედურეთ, როდესაც იგი არამც თუ არ დაგვეთანხმა იმ პირობაზე, რა პირობითაც გამოიცათ. ილია ჭავჭავაძის, ალ. ყაზიბეგის და სხვა თხზულებანი, არამედ წინდაწინვე მოკვთობოვა ნახევარი მოგების ანგარიშში ორასი თუმანი და მიიღო კიდევაცა.“ ეს კი ეხებაცა და საყვედურიც მე მეკუთნის საკუთრათ, თურმე მე გამიგლეჯია საბრალო, უმანკო და ქვეყნისთვის თავდადებული „ამხანაგობა!“ მე გამიძნელებია მათთვის წიგნების გამოცემა და სხვანი. წარმოიდგინეთ, რომ მე კი ვერა ვერძნობდი ამას. — მიეკის!.. სრული დარწმუნებული ვარ, ამხანაგობის პატიოსნებაზე, მაგრამ რა ექნა რომ არც ჩემ თავე მაქვს ეჭვი! მათი სიმაართლე მჯერა, მაგრამ არც ჩემი თავი მგონია მტყუანი!.. და სანამ კანონი, ან მდლიატორები გაეცესამართლებდნენ, იძუ-

ლებული ვარ, მიემართო მკითხველებს და თავიდან
 ბოლომდე ყოველივერი მოვეუბრა ამ ჩვენი გაუგებარ
 რი საქმის შესახებ და ღვე იმან ვადასწვიტორს
 „ამხანაგობამ“ მიინდობა ჩემი ნაწერების გამოცემა
 ამ გვარი პირობით: „კრძდესაც სრულათ ვათავლებ
 ბა ბეჭდვა, დამტყდელი სრულათ ვაიყიდება, მაშინ
 გავწმინდთ ანგარიშს: ავიღებთ ჩვენს ხარჯს, დახა
 რჯული ფულის სარგებელს, საკომისიოს და დანარ
 ჩენ მოგებას შუა ვაგეყოფთო.“ ეს ისეთი პირობა
 არის, რომ ან სულ უგუნური უნდა იყოს კაცი და
 ან უკიდურესი ნობდა უნდა ჰქონდეს „ამხანაგობის“,
 რომ დაეთანხმოს. განა აქ ცხადი არ არის, რომ, თუ
 თუ ისურვა „ამხანაგობამ“, თავის დღემდე ვერას
 მიიღებს ავტორი? ერთი რომ მაღე არ ვაიათებებს
 „ამხანაგობა“ ბეჭდვას, მეორე ის რომ, როგორ შე
 იძლება ერთი ვგზემლიარი მიინც არ დაჩრეს ვა
 უფიდეელი და გამომცემელს უფლება ექნება ანგა
 რიში არ გაუწმინდოს და უთხრას: ვერ კიდევ დარ
 ჩა გაუყიდველიო. შესევა: რომ კიდევ არა ქნას ამ
 გვარი საქმე, შეუძლია ისეთი ანგარიში უჩვენოს,
 რომ პირიქით ვაღიჯ დაადვას; რადგანაც ხარჯი
 მის სინდისზე არის გაუსაზღვრელათ მიინდობილი.
 განა არ შეუძლია, რომ გამომცემელმა კაპეიკის ად
 გილას აბაზი დახარჯოს? ვინ რას ეტყვის, როდესაც
 უფლება ხელში აქვს? ამგვარ პირობებს არავინ
 გარეშე ვინმეს არ შეუტყავდა, მაგრამ ავტორები
 სხვა თვლით უყურებენ „ქარ, გამ. ამხანაგობას“
 და მეც ამ თვლითვე შეხედენ. —ამას ისიც შედ დავა
 მატე, რომ, სანამ ბეჭდვა ვათავლებოდეს, ორი წლის
 განმავლობაში მოგების ანგარიშში თვიურათ მაძ
 ლიონ მს მან. მს კაბ. იკისრეს ეს პირობა. პირვე
 ლი და მეორე ტომი გამოსცეს. იყრდნობდა თუ არა
 ის წიგნები, არ ეიცო; მაგრამ მე კი ყოველ თე
 ვიჯათ ვიღებდი ორი წლის განმავლობაში ჩემ
 ხედვარს. ვთავდა ორი წლიწინად და პირობისამებრ
 მომესპო მეც თვიური განზარარი, —ეს, რასაკვირვე
 ლია, ჩემთვის სამძიმო არ იქნებოდა, რომ იმავე
 ხნის განმავლობაში ჩემი ნაწერების ბეჭდვაც ვათა
 ვებულოყო, მაგრამ ბეჭდვა შეჩერეს და მეც ნათ
 ლათ დავინახე, რომ პირობის ძალით, რადღა კი
 კანონზე დადვენ, უფლება აქეთ, როცა უნდათ, მა
 შინ დაბეჭდონ. მიგებდი ჩემ შეცდომას და ვა
 ვწვიტეტ ბუნებაში, რომ ჩემ საცოცხლემში ჩემი ნა
 წერების ბეჭდვის ვათავებას მე ველარ მოვეწვიტებო
 და, გინდ ხელ-ახლათაც დახვალბულოყავი; ანგარი
 შის გავწმინდა საჭიოს, მეორეთ მოსვდის დროს,
 თუ მოხერხდებოდა, თუარა აქ აღარა. და ამგვართ
 ჩემი ორმოცი წლის ნაშრომი დავკარგე რამდენიმე
 გროშათო.. ცხადი იყო, რომ მეც იმ მანში ვავები,

რა მახეშიც ვახიბვეგი ვავება, რ. ერისთავი და სხვა
 ნი.. გამოვთხოვდი ჩემ შრომას და ვაგეშუბდი. მე
 განა ამით დაბოლოვებულა საქმე. მაგრამ თურ
 მე წინ კიდევ უარესი უსამართლობა ველოდა.—
 შარშან ერთი ახლათ დაწერილი მოთხრობა მიყვი
 ლე ერთ გამომცემელს და „ქარ. გამომც. ამხანაგო
 ბამ“ დაითხოვა: არ იყავდა, თორემ გარეულბო.
 ვაკეცუბულმა მე წერილი მივართვი „ამხანაგობის
 წარმომადავენელს“, რას მერჩით, რომ მალაატობთ
 და ხელს მიშლით მითქი? თუ თქვენ ვინდათ ვა
 მოსცეთ, ბატონი ბძანდებთ, უპირატესობა პირო
 ბის ძალით თქვენა ვაქვით და მიზოძეთ ისევე, რასაც
 ეს მაძლევს, და მიირთვით მეთქი. პასუხათ ოფიცია
 ლური—კანტორული წერილი მომივიდა: პირობის
 ძალით, რაც უნდა დასწერო სიკვლილამდე, ვერ და
 ბეჭდვა, ჩვენი არისო. ასევე ბეჭდვით ვამოაქვადეს.
 გამიყვირდა.. არც ისინი მიმიღია მეფისტოფელათ
 და არც ჩემი თავი ვამინდა ფაუსტათ, რომ მათ
 თვის სული მიმიყვირდა და ამგვარ უშვერობაზე ხე
 ლი მომეწვირდა, მით უფრო, რომ ამ გვარი ხელ
 შერულობა ყოველ გვარ კანონის წინააღმდეგი იქ
 ნებოდა.. ეთქვათ, რომ კანონიერიც ყოფილიყო
 და მე სიგეით მომეწვირდა ხელი, ნუ თუ საკადრი
 სი იქნებოდა „ამხანაგობისათვის“, რომელიც ქვეყ
 ნასათვის თავს სდებს, ჩემი ამ გვართ შებორავ
 და სულის შეზუთვა? ვის ასარგებლებენ ჩემი ხელ
 ვეფის შეყვირით? თისთვის იქნება ეს სასახელო და
 სასიქადალო? ნუ თუ იმ ქართველობისათვის, ვის
 თვისია ამხანაგობა თავს სდებს? ამავებს მე ჩემ
 გულში ვიკლავდი და არ მიინდა ვამომცადენება,
 მაგრამ დღევანდელმა მათმა კივიამ კი მოთმინები
 დან გამოიყვიანა.. „კვალის“ რედაქტორს ვუბნება:
 რატომ თქვენს თანამშრომელს არ უჩივით, რომ
 ის გროშებს, რომელიც ჩვენ მივეცი, არ წავადლო?
 დიდება შენს სახელს, ლმერთო.. ორმოცი წლის
 ნაშრომში ორასი თუმანი მომცეს, ჩემი ნაწერის
 შემოსავლიდანვე, ე. ი. წელაწაღმი ხუთ-ხუთი თუ
 მანი შრომის ფასათ და უკვირს, მაყვედრიან და
 მკიცხენ კიდევ.. იმ ხნის განმავლობაში, ლმერთმა
 ხომ იცის, ქალღელში და მარკებში მეტე ვამსელია,
 სხვას აღარ ეიტყვი! ესეც აღარ მაქმარეს, მომავალ
 შიაც ჩემთვის საკუთრათ აღარც გრძნობის და აღარც
 უტიკის ნებას აღარ მაძლევს და თვითონვე იძ
 ხიან ჩვენს უფლებას ვერაფერს შევალბავინებთ, თავს
 ვერ ვაკვიტსხავითო.. ამა წაყოს ვალმა შეცილება ამა
 სა ჰქვია!.. ცხადია, აქ რალაცა შეცდომა არის, თო
 რემ ამხანაგობა როგორ იკადრებს ვანზრახვით
 კულ რასმე.. სწორეთ შეცდომაა და მედიატორებ
 მა უნდა გამოარკვიონ. მანამდი კი პირობას დარღვე

ულათა ესთელი და ჩემი ნაწერები აღარ უნდა ბეჭდონ! ამ სიტყვასაც ვაძლევ „ამხანაგობას“: რომ კიდევ გამტყუნდენ, მე მაინც დაეუბრუნებ მავათ ფულის და ზარალსაც, თუ კი რამ ნახეს, იმავე გზით, რა გზითაც ჩემთვის მოუტიათ, მხოლოთ ანგარიში

კი უნდა გაწმინდონ. — ესთხოვ აირჩიონ მედიტორები პარობისამებრ და მეც ჩემ მაგიერობას მიგანდობ ცინმე მეგობართავანს, რომ მიპყვეს „ამხანაგობას“ სამართალში.. იმედია ამ თხოვნას ასრულებენ.

აგუგ.

სხვა-და-სხვა ამბები.

სახელმწიფო საბჭოს შეუწყნარებია საკომერციო განათლების პროექტი. ამ პროექტის ძალით თინანსთა სამინისტროს ნება ეძლევა გახსნას სხვა-და-სხვა ადგილას საშუალო საკომერციო სასწავლებლები, საეკვრა კლასები და სხ. ამ მიზნისათვის სახელმწიფო საბჭოს გადაუდგია 60,000 მან, რათა მოამზადოს მასწავლებლები საკომერციო სასწავლებლებისათვის საჭირონი, 10,000 მანეთით კი დახმარება აღმოუჩინოს განზრახულ საეკვრა კლასებსა და კურსებს.

* *

კავკასიაში ქრისტიანობის აღმადგენელ საზოგადოებამ 5000 მან. გადადგა იმ მიზნით, რომ საზოგადოების ყველა საყდრებთან იქონიოს წიგნთსაცეცები, რომლებშიაც მოთავსებული იქნება რელიგიური და ზნეობრივი შინაარსის წიგნები ქართულსა და რუსულ ენაზე.

* *

ნ-ს თებერვალს ქალაქის საბჭო განიხილავს კომისიის მოხსენებას იმაზე, თუ რითი ჰყონ დაუიწყარი იმპერატორ ნიკოლოზ II ტახტზე ასეღის დღე.

საყურადღებო ამბები.

აფიელ ერისთავის იუბილეის გამო. წერილი ირკუტსკიდან. 22-ს ოქტომბერს აქ მყოფმა ქართველებმა ვილენსაწაულეთ ჩვენი ძვირფასი მგონის თავ. რაფიელ ერისთავის ორმოცდაათი წლის სალიტერატურო ასპარეზზე ნაყოფიერათ მოღვაწეობის დღეობა. პარაკლისი გადავიხადეთ ჯერ ძველსა და მერე ახალ საყრებულო ტაძარში, სადაც მწირველი თვით მათი ყოვლად უსამღვდელოესობა

განხილული იქნება აგრეთვე, იაფ-ფასიანი საქალაქო წიგნთსაცევი დაარსდეს, თუ „შრომის მოყვარეობის“ სახლი.

* *

თბილისის იარბუჯზე ერთ ქართველს იონა ბერის „კატეხიზმო“ უპოვია.

* *

წარსულ კვირას ეგზარხოსის საყდარში პანაშვიდი გადახდა განსვენებული ეპისკოპოსის გებრიელის სულის მოსახსენებლათ თვით ყოველად უსამღვდელოესობამ ეგზარხოსმა ელადიმირმა. განჯაშიაც იქაურ ქართველობას გადაუხდა პანაშვიდი.

* *

ოთხშაბათს, 31 იანვარს კავკასიის სამეურნეო საზოგადოების დარბაზში ქ. ყაიდანოვისამ წაიკითხა მოხსენება იმაზე, თუ რა დასკვნას დაადგა სწავლავანთლების გასაუმჯობესებლათ საერთო კრება მასწავლებელთა, რომელთაც საზოგადო კრება ჰქონდათ წარსულ წელს მოსკოვში. შემდეგ ნომერში მკითხველებს ერკლათ გავაცნობთ ამ ფრიად სატულისხმე მოხსენების შინაარსს.

არქიელი ტიხონი ბრძანდებოდა. პარაკლისზე დავესწრენ რუსებიც, რომელთაც ან საქართველოში უმსახურიათ ან გული შეტყიეთ საზოგადოთ ლიტერატურისათვის. დავესწრო აგრეთვე რედაქტორი ადგილობრივი გაზეთის „Восточное Обозрение“-სა იე. იე. პოპოვი. ყველაზე მომეტებული დახმარება გავიწვია ამ დღესასწაულის რიგთანა გამართვანი კომბირის მკვიდრმა, დღეს აქაური საბჭოს ხმოსანმა სე. სე. შუიკინმა, რომელსაც 170—1880 წლებში საქართველოში უმსახურია და სწავთა შორის სალიტერატურო ასპარეზზე მონაწილეობას იღებდა. პა-

რაკლისი „მრავალ-კამიერით“ გავთავით. შემდეგ აქაურმა დეკანოზმა მ. მილოშვილთანოვმა, რომელსაც კარგათ შესწავლული აქვს საქართველოს საეკლესიო ისტორია, წარმოთქვა გრძობით სავსე სიტყვა. თანის სიტყვაში დეკანოზმა საზოგადოებას განუმარტა, რომ საქართველო, ივერია არის ღმერთის მშობლის წილ-ხდომილი მხარე. პირველ საუკუნოშივე ამ მხარეს ქრისტიანობას უქადაგებდა ანდრია მოციქული. ხოლო მეცამე (?) საუკუნეში მთელა საქართველო განაღო ქრისტეს მოძღვრებით მოციქულთა სწორმა წმიდა ნინომ. ძლიერ სასიამოვნოაო, განაგრძო მან, რომ მთელ აქაურ ქართველობას თავი მოგიყრიათ, რათა ღმერთს შევედროთ თქვენი საყვარელი სახალხო პოეტი რაფეილი. „სამშობლო, პატარა იგი თუ დიდი, არ ეერთმა კეთილმა შეიღმა არ უნდა დაიფიყოს, სადაც და რა მდგომარეობაშია უნდა იყოს. ეს შეურყეველი და ქვმარტი მოვალეობაა ყოველი მართლმადიდებელისა“. სამშობლოს სიყვარული კი ეალთ ადგეს ყველას მოიგონოს, ეინც კი მოღვაწეობს ამ სამშობლოს საბედნიეროთ და სასარგებლოთ. „პოეტის ქნარია—თქვა, თუ იგი მომართულია ქვეყნის საბედნიეროთ და გაქვნილია ღვთაებრივი პაუზით, იგივე ლოცვა, იგივე ღმერთის მსახურება“. შემდეგ პატივცემულა დეკანოზმა გვიჩინა, რომ ირკუტესკში ავაშენოთ ქართული საყდარი, სადაც დედა ენაზე, ქართულზე სრულდებოდეს ღმერთის მსახურება, რათა ამით უფრო შევეერთდეთ და შევკავშირდეთ ქართველობა და უფრო ღმერთს მოყვარენი შევიქნეთ. ამის წინააღმდეგ არც მთავრობა ღარც ეინვე იქნებაო, რადგან თათრებს, კათოლიკებს, გერმანულ-პროტესტანტებს თვისი საკუთარი საყდარი აქეთო. ბოლოს სიტყვა ამით გაათავა: „ეთხოვე მაქობარს, დღევრძელი ყოფილიყოს თქვენი სახალხო პოეტი რაფეილი და თქვენც კურთხეულ იყოთ ერთობით თქვენი დაუღალავი მოღვაწის მოხსენებისათვის. ამინ!“

ამ სიტყვამ მთელ აქაურ ქართველობაზე დიდი შთაბეჭდილება იქონია და კიდევ გადაწყვიტეთ ჩვენი საკუთარი საყდარი ექონიოთ.

o. შერგეილაქი.

* *

ქ. გორში არის ერთი ძველი ოქონის ხატის ეკლესია, აშენებული ნეტარ-ხსენებულ საქართვე-

ლოს დედოფლის თამარის დროს. ეს ეკლესია აშენდა ყოველად წმიდის ღმერთის მშობლის მიძინების სახელზე. აქ ასენია ძალიან ძველი ოქონის ხატ—სამ-კარიანი: შუაში გამოასხულია იესო ქრისტე, რომლის ერთი მხრით ღმერთის მშობელია, მეორეთი კი ითან ნათლის მცემელი. 1029 წელს საბერძენეთის კეისარმა რომანოზ III არგორიამ თავისი მისწული ელენე ცოლათ მისცა საქართველოს მეფეს ბაგრატ IV. დედოფალ ელენეს თან მოჰყვა ოქონის ხატი და მოძღვარი მისი დეკანოზი გარსევან, წინაპარი აზნაურთ გარსევანაშვალებისა. თამარის დროს აშენდა ეკლესია ოქონის ხატისა და დედოფალმა უზომა გარსევანაშვილებსა.

ეს ეკლესია იყო პატარა და მეტათ დაძველებული ქამთავთარებისაგან. 1882 წელს ხელ-მეორეთ შეაკეთეს და გაადიდეს იგი. მაგრამ ქრისტეს მოყვარე მრევლი ამით არ დაკმაყოფილდა და აქვს წადილი უფრო უკეთესათ გააშენებროს საქართველოს დიდებული ნაშთი. ეკლესიას არა აქვს ქვათ დაგებული იატაკი. კედლები და ცა არ არის დახატული, არა აქვს საკმაო შესამოსი და სამკაული. ამასთანვე მრევლმა განიძახა დააარსოს ოქონის ხატის ეკლესიასთან დიდი ხნიდან სანატრელი სამრეკლო შკოლა, სადაც მიღებულ საგნებს გარდა, უნდა ასწავლან ბავშვებს ქართული საეკლესიო და საერო გალობა.

სამწუხაროთ, ამ კეთილი წადილის ასრულებას ხელს უშლის ერთი გარემოება: მრევლი ოქონის ეკლესიისა რიცხვით მცირედა და ძალიან ღარიბი. რადგან ამ შემთხვევაში საჭიროა ცოტადენი დახმარება, ამიტომ ყოველმა ქართველმა უნდა შეწიროს შეძლებისამებრ თავისი წილილი. ჩვენ უნდა მივეთ შეშწეობა ოქონის ეკლესიის მრევლსა სიტყვისამებრ წმიდისა მოციქულისა: „ყოველისა შინა ურთაერთის სიყვარული განმარტებული გაქვნილი“.

აღრესი შემომწირველთათვის: ქ. გორი, დეკანოზს გრიგოლ ლამპარაშვილს, ან ოქონის ხატის ეკლესიის მზრუნველობის თავმჯდომარეს ალექსანდრე სვიმონის ძე გარსევანაშვილს.

გორელი.

მე-XVIII საუკ. გეოგრაფიული ცნობანი საქართველოს შესახებ.

წაქართველოს განვითარების ისტორიაში ორი ხანა ფროდა საყურადღებოა. პირველი, „ყოქარის დროთ“ წოდებული, გავრცელდა მეთათ საუკუნედან მეთორმეტე საუკუნის დასასრულამდე, მეორე ხანა კი შვიცადეს სალიტერატურო მოძრაობას მე-XVIII საუკუნის განმავლობაში. საქმით არც ერთი ეს საყურადღებო და შესანიშნავი პერიოდი არ არის აქამდის გამოკვლეული და შესწავლილი. აი, აიტომაც ყოველი მასალა, რაც კი ამ დროის გონებით და ზნეობითი მდგომარეობის გამომახტველი და დამსურათებელია, უნდა აინიშნოს და გამოქვეყნდეს. სხვათა შორის საქორა შემოიკრიბოს ცნობანი, რა სასწავლო სახელმძღვანელონი და საგნები იყვენ მიღებული ჩვენს სკოლებში. მე-XVIII საუკ. ანტონ კათალიკოზის გავლენით სემინარიები მოწყვეენ სხოლასტიურ გეგმაზე, როგორც კიციის კოლეგიუმში და მოსკოვის სლავინურ-ბერძნულ-ლათინური აკადემია. ანტონ კათალიკოზის მიერ ნათარგმნ წიგნებადან და თვით მისგან შედგენილ სახელმძღვანელოებიდან აშკარათ თვალსაჩინოა, რომ ფლასოფიას, მეტაფიზიკას, ლეთისმეტყველებას, ლოგიკას, გრამატიკას, ფიზიკას სხოლასტიური მეთადით ასწავლიდენ. მომეტებული ნაწილი თავის სახელმძღვანელოებსა ანტონმა გადმოიღო ან შეადგინა რუსეთში დაარსებულა აკადემიების წაბამით. საკვირველია, რომ გეოგრაფია, რომელმაც ფეხი მოიკიდა რუსეთის სასწავლებლებში ჰეტრე დიდის დროიდან, ანტონ კათალიკოზს ან არ უთარგმნია, ან თუ უთარგმნია, ჩვენამდის არ მოუღწევია.

გვეს ვარგვეთ, რომ გეოგრაფიას ჩვენში დაეთმო ისეთივე აღდგო, როგორც დასავლეთ ევროპასა და რუსეთის სასწავლებლებში. რუსეთში სახელმძღვანელონი გადმოიღეს ევროპული ენებიდან, ჩვენში კი რუსული ენიდან. ერთი გეოგრაფიული სახელმძღვანელო მანც, რომელსაც ჩვენამდის მოუღწევია, გადმოუღია ბატონიშვილის ვახუშტის (?) მოსკოვში. ეს გეოგრაფია შვიცადეს მთელი მიხრ-ნერების აღწერას და სასკეთებსა წიგნათ იყო კმეხეული რუსეთის სასწავლებლებში სახმარებლათ. თვით ბატონიშვილი (?) გვაუწყებს, რომ მისი საზოგადო გეოგრაფია რუსულიდან არის გადმოღებული: 1) „მოკლედ ქცეულ-

ბის ლეოლოფია გამოცხადებული და გამოცემული რუსულს ენასა ზა (ან ქართულს ენას ზა) არ დიდის ატლასისა მრთ ვაწყობილი ვასაზმარებისათვის ღიმნაზიისა იმპერატორულის აკადემიისთვის. საწვთვეტრბურლასა შა 1745 წელსა. ხოლო ქართულსა ენასა ზა 1752, ავისკრის 25. შესრულდა მოსკოვის არენას“.

ჩვენ შევადარეთ რუსულ ენაზე გამოცემული მე-XVIII საეოგრაფია წიგნებს და ვივადენით იმ სახელმძღვანელოს, რომლადანაც უთარგმნია ბატონიშვილს ვახუშტის (?). ამ გეოგრაფიას ეწოდება: *Краткое руководство къ географіи въ пользу учащагося при гимназійи юношества въ С.-Петербурѣ 1742 года. Печатано при Императорской Академіи Наукъ.* შედარებამ აღმოაჩინა ცოტათუენი ცვლილება, რომელიც ვახუშტის (?) მოუხდენია თვის ნათარგმნ წიგნში. გამატრეებულია სრულებით ის თავი, რომელსაც ეწოდება რუსულათ *Приготовленіе.* აქ ახსნილია, რა არის გეოგრაფია, რუკა 2) და სხე. (что есть географія? — какими образомъ географіи научитесь можно? — какъ должно ландкарту предъсобою владеть? — какъ называются четыре главныя страны?) შემდეგ რუსულათ მოყვანილია: *ландкарта о земномъ кругу, о Европѣ, о Португаліи и гишпаніи, о Франціи* და სხე სახემწიფოების მოკლე განხილვა რუკით. შემდეგ ამ გეოგრაფიე რუკით ახსნილია: *ландкарта о Азіи, о Африкѣ, о Америкѣ.* ეს ნაწილი გეოგრაფიისა ვახუშტის (?) სრულებით გამოტრეებული აქვს და პირდაპირ შედგომია მეორე ნაწილის თარგმნას, რომელსაც რუსულათ ეწოდება: *краткая политическая географія въ изъясненіи издавнаго по російскому языку небольшого атласа, сочиненнаго для употребленія гимназій при императорской академіи наукъ. Въ С.-Петербурѣ 1745 года.* სწორეთ ეს არის პაქენისა ვახუშტის გეოგრაფიისა. ამ ნაწილის აღბეჭკვა, როგორც ხედაეთ, აღინიშნულია 1745 წ. და ვახუშტიც გვაუწყებს, რომ იგი გამოცემულია რუსულათ *სანქაქტკარუჭდს შინა 1745 წ. ბატონიშვილი (?) ამასვე უმატებს, რომ იგი თარგმნის არა დიდის ატლასის მრთ, ესე იგი გამოტრეებული აქვს პირველი ნაწილი რუსულათ აღბეჭკილი გეოგრაფიისა, სადაც მოყვანილია გეოგრაფიის მოკლე განხილვა რუკებით (ландкарта).*

იმ მიზნით, რომ უფრო თვალსაჩინო იყოს მკითხველისთვის რუსული და ქართული გეოგრაფიის

1) აქვე გვითხვობთ შემდეგ დეკსს: *ესკერე ხელქმანნი, უცხოთა მორთ ტომთა იმტენი, ტაშაზე აბით რათ დამეძო, შე დაენ გიტყვი იწერე, დეოდრფიას ეწევი, რა უფო სრულიად უწყენი და ლერქმად-იხმბევი და აწით, მოაგო ესთენ ესენი.*

2) რუსულ დენაში არიან მოყვანილი სრულებით რუკები, რომლითაც სასკე ქართული ნათარგმნი: აქ არიან რუკანი სფერანკეთის, ღიმნაზიის, დიდი არიტანიის, დერქანიის... აზიის, აფრიკის და სსე.

შეთანხმება ³⁾, ჩვენ მოვიყვანთ რამდენიმე ადგილს შესადარებლათ. გეოგრაფია იწყება შემდეგი სიტყვებით:

Πλησιωταίης

Сколь невелика и неважна земля наша, прии́мая къ величинѣ находящихъ въ далекомъ отъ насъ разстоянїи большихъ небесныхъ тѣлъ, въ разсужденїи которыхъ она едва съ наима́лѣйшею точкою сравнена быть можетъ; столь велика и пространна является она напротивъ того, когда мы иную въ блискомъ разстоянїи рассматриваемъ; и должно признать, что въ соизначенныхъ съ наибольшими трудомъ книгахъ искуснѣйшихъ географовъ того совершенно неизъяснено, что на землѣ прии́мчания достойное находилось и понынѣ еще находится.

წინარეკანზადებულქანსა

ვითარ არა დიდი და არ ძნელი ქვეყანა ჩვენი შეიქცალების შრთ მოპოვნებულეობითა შორად ჩვენგან განშორებასა შა უფროსთა ცოცხანებთა გვამთა, რომელით გამოჩუღებასა შინა მას ძლიერ უმცირესისა წინწყლისა თა შეთანსწორებისა ყოფად ძალუტს; ვითარ დიდი დ განერცხლებული გამოჩინების იგი პარის პირობასა შა მისსა, ოდეს ჩვენ მას ახოლსთა განშორებასა შა გავშინჯავთ; და თანამდებარს ცნობად, რაი დამწეებელთა უფუროსებთა შრომილთა წიგნებთა შა უმეტეს გამოცდილთა ლეოლრაფთაგან მისთვის შესრულებულთა არა გამოცხადებულარს, რაი ქვეყანასა შა დანიშნულეობანი ორსესულნი მოიპოებოდა დ აწცა ვერედ მოიპოების.

Политическая географїи. При первомъ разсмотрѣнїи глобуса показываются глазамъ нашимъ двѣ особенныя части, то есть земля и вода, которыя чрезъ общее свое соединенїе круглый видъ оваго изъясняютъ.

მოყვანილი მაგალითი ერთხელ კიდევ ამტკიცებს, რა უყარონათ და ქართულ ენასთან შეუსაბეგლათ ითარგმნება რუსულიდან ეს გეოგრაფია. თუ იგი სახელმძღვანელოთ იყო მიღებული სადმე, მაშინ უფრო სამწუხაროა ასეთი წიგნის შემტანა სასწავლებელში. სიტყვა-სიტყვით თარგმანი იქამდის მიაღწია, რომ რუსული წინადადებების ხასიათი დატუღილია, კონსტრუქცია უცხო ენისა ნაძალიდევთ გადმოტანილია ქართულში. ჩვენს ღროში ვერაიენ გავხედეს ასე ზრმათ მიჰყვეს დედანს და ქართული ენის ხასიათი დამახინჯოს. ამას შემდეგ, განა კიდევ გვეთქმის, რომ ჩვენი ენა უძველესი ღროიდან უცვლელათ დარჩა და არ განვითარდა? განა ენის განვითარება არ არის, როცა აწინდელი მწერლები იმავე აზარს, რომელიც შემომოყვანილ გეოგრაფიაში უფრო მარტვათ, ვასვებთ და კანონიერთა დამოთქვამენ, ვიდრე მე-XVIII საუკ. მეციერნი?

მთარგმნელს ცვლილება შეუტანია თვის შრომაში იმ ადგილას, რომელიც შეეხება საქართველოს. დამატებას რუსულ დედანთან ჩვენ აღვნიშნავთ ხაზგასმულათ.

Грузїа или Гурїистанъ (по лат. g. orgia) которая между Чернымъ и Каспійскими морями, въ той сторонѣ лежитъ, гдѣ извѣстныя въ древнїи времена провинцїи Колхїсѣ, Албанїа и Иверїа бывали. Плодородїе сей земли находится неравно, и въ благоплучныхъ мѣстахъ приносятъ она довольно хлѣба, овощей, хорошихъ виноградныхъ винъ, хотя тамошнїе обиватели и въ шелкъ, медъ и разныя кожахъ

ქვეულობის ლეოლრაფთა (ანუ ქვეყნის მხარეულობა). პლთ გასწავლათა სფეროსა იჩვენებანი თელათა ჩვენთა ორნი ცალკერძიონ წილინი, იგი არს მიწა და წყალი, რომელინი ზოგადათ თვისსა შეთანაერთანების გამომარგალი ჩენა მისი გამოცხადებანი.

მოყვანილი მაგალითი ერთხელ კიდევ ამტკიცებს, რა უყარონათ და ქართულ ენასთან შეუსაბეგლათ ითარგმნება რუსულიდან ეს გეოგრაფია. თუ იგი სახელმძღვანელოთ იყო მიღებული სადმე, მაშინ უფრო სამწუხაროა ასეთი წიგნის შემტანა სასწავლებელში. სიტყვა-სიტყვით თარგმანი იქამდის მიაღწია, რომ რუსული წინადადებების ხასიათი დატუღილია, კონსტრუქცია უცხო ენისა ნაძალიდევთ გადმოტანილია ქართულში. ჩვენს ღროში ვერაიენ გავხედეს ასე ზრმათ მიჰყვეს დედანს და ქართული ენის ხასიათი დამახინჯოს. ამას შემდეგ, განა კიდევ გვეთქმის, რომ ჩვენი ენა უძველესი ღროიდან უცვლელათ დარჩა და არ განვითარდა? განა ენის განვითარება არ არის, როცა აწინდელი მწერლები იმავე აზარს, რომელიც შემომოყვანილ გეოგრაფიაში უფრო მარტვათ, ვასვებთ და კანონიერთა დამოთქვამენ, ვიდრე მე-XVIII საუკ. მეციერნი?

საქართველო ანუ გურჯისტანი (ლათინებრ გეორგია), რომელ შეესა და კასპიუსის ზღვის შს, მს კერძოსა შა ძეს, სადა უწყველი ძველის ესა შა სანახები კოლხის, ალბანია (აუბანი (?)) და იბერია იმყოფოდნენ, ჯდეს ნედლათ მთაგაგისა, სმსნით სოშიით, აღმოსავლათ მხარესათ, დასავლათ შკაი სვავ. ნაყოფიერება ამის ქვეყნისა მოიპოების არა თანასწორათა და კეთილ შემთხვეულთა აღვლილთა შა გამოიღებს იგი საკმაოთ პურსა, ხილსა, კარკას ვენახის ლენითა, განა მწენებურთა მოსახლეთა აბრამუსა,

ქ მოყვანილი რუსულ და ქართულ ენაზე დასაწყისი შესავალისა (კონინარ განზადებულეობანი — пригтовления ⁴⁾) სატუტოე ნიმუშთა წარსული საუკუნეში მიღებულ სამეცნიერო ტერმინოლოგიისა. ამ ნაწყვეტს თუ გვერდით ამოუყვენებთ ანტონ კათალიკოზის გრამატიკადან, მეტაფიზიკადან ან ოტოს-მეტაქვლებიდან რამდენიმე ადგილს, შეგვიძლია სრული წარმოდგენა ეიკონიით, რა მიძიმე, ნაძალიდევთ და გაუგებარი ენით წყდრდ ჩვენი საუკეთესო მეციერნი. მთარგმნელს ვაძლმოაქვს ქართულთა აზრი კი არა, სიტყვები იმავე წესწყობილებით, როგორც დედანშია. ამ გეარ ნალეაწ შრომაში ეხედაეთ მე-XVIII საუკ. ენის შერყევას და შრუდ გზანე დადგომას. რამდენათც ძველი ნაწერები ვასავებთა, იმდენათ მე-XVIII საუკ. — ბუნდი და გაუგებარი. მიუღებრუნდეთ ისევ ჩვენს გეოგრაფიას და მოვიყვანოთ კიდევ რამდენიმე ადგილი შესადარებლათ.

³⁾ მთარგმნელს დაუბტკება „სსკვთა ენათა სსსკლთა სსსსს“; მტკლიათ: აქცია — ოპი, ავლია — სეკვანი, ზეპნი — ნადირა, კრისი — ფოტსკრა (?), ბტკრავი — თეაგავი.

также никакова недостатка не имѣютъ. Вышереченные обыватели почитаются по ихъ вѣрѣ за христіанъ, хотя впрочемъ нѣкоторые авторы какъ законъ, такъ и житіе ихъ не очень похваляютъ. Вся обще грузинская земля раздѣляется на Западную и Восточную части отъ первой, то есть Западной части требуютъ Турки защитительнаго права, которое въ разсужденіи послѣдней, то есть въ Восточной части, напротивъ того приписываютъ, хотя оба самодержавнаго владѣнія съ обыкновеннаго у нихъ строгостію, для великаго отдаленія, въ дѣйство про изводить не смѣютъ, опасаясь, дабы грузинца положеннаго на нихъ ига при первомъ случаѣ весьма не отложили.

ასეთნაირათ დამხინჯებული ენით თარგმანი პირველათ შეგებდა. ამიტომაც ექვი შეგვაქეს, რომ დახელონებული, ენისა და მწერლობის მკოდნე ბატონიშვილი ეახუშტი იყოს ავტორი ამ გადმოქართულებული გეოგრაფიისა. მიბაძე რუსული ლექსისაღმი იქაბის მიღის ქართულ ნათარგმნი, რომ „პაქაქლელისა ნ... ჩატი“ გადმოღებულია: „განიყოფების.. წილსა ზედა“ ნაწილით — მივიერთ! მკითხველი ადელათ აღნიშნავს იმ ადგილებს, რომელიც ეხამუშება არამც თუ ჩენი დროის ენას, არამედ წარსული საუკუნოების გრამატიკულ კონსტრუქციასაც. რადგანაც ამ გეოგრაფიაში, რომელიც მიღებული იყო სახელმძღვანელოთ რუსეთში დიდინის გან-

*) ჭარბაძე გაუსხნელი იქ არის დატოკებული გუუსხნელი, სადაც მკითხველი თითონაც ადვილათ მისჯდება. მოპოტუბულ შემოსევასა მკენ გვერდით ჭარბაძე ასხნელი.

თაფლსა, ცუღსა და გენთოვებულთა ტუფათა შა, მგრეთვე არაერთიანი ნაკლებენიანი არა აქუსთ. ზეით ქსულნი მოსაღენნი ირიცხვიან მათთა სარწმუნოებისამერ ქრისტიანებთა წილსა, განა მგრმელა რაოდენიმე ავტორისა, ვითა რჯულთა, ვგრეთ ცხოვრებასაცა მათთა არა ღიად აქებენ. ყოველი ზოგადათ საქართველოს ქვეყანა განიყოფებინ დასავლეთის ღ აღმოსავლეთის წილსა ზედა. პირველისგან, იგი არის დასავლეთის წილინი ხმარობენ თურქის დამოუკიდლობის მმართველობასა, და რომელსაც სპარსნი თავისად გაშინჯულებასა შა უქანსკელსა, იგი არის აღმოსავლეთის წილსა შა პირისპირ მისსა მიიწერენ, განა თუ ორნიც თვითმპყრობელობისა მფლობელინი ჩვეულებითორთ მათთა მომკირნეობისაგან, შორეს განშორებისათვის მოქმედებასა შა ეგრ კდნიერგებენ მოფთხობაღენი, რათამცა ქართველნი დაღებულსა მათ ზა უპირეღენს პირეღლის შეზღობისა თა ყოველითვე არა გადაღებორღენ. *)

მელოზაში, საქართველოს შესახებ ცნობანი მოკლეთ არიან მოყვანილნი, ამიტომ ჩენ ამოწერთ ამ ადგილებს, რომ მკითხველს მიეცეთ საშუალება ვასაჯოს, რა წარმოდგენის შედგენა შეიძლება უცხო ქვეყანაში ჩენი სამშობლოს შესახებ ამ გვიარ აღწერით.

До Западной части грузинской земли надлежитъ.

1) Мингрелія (по лат. такъ Mingrelia) которая земля все древнія времена чрезъ воспріятіе такъ называемыхъ Арганаутовъ, а въ новѣйшіе вѣки чрезъ учрежденной въ разсужденіи онаго воспріятія Кавалерскаго золотаго рунд, прошла въ славу.

2) Имеретія (по лат. Imeretia) лежитъ далеко

отъ морскаго берега и имѣетъ нѣсколько хотя неважныхъ замковъ.

3) Гуріель (по лат. Guria) лежащая у Чернаго моря довольно населенная провинція, которой провинціи владѣлецъ около 50,000 человекъ въ вооружать можетъ. Въ надлежащихъ до оной городахъ Гуріель и Гуштъ содержатся обыкновенно Турецкіе гарнизоны.

დანარჩენ ცნობასაც ახვე გეოგრაფიიდან საქართველოს შესახებ მოიყვან მხოლოთ ქართულ ენაზე, რადგანაც ზემოთ ამოწერილობა ადგილმა საქაოთ

დასავლეთის წილი საქართველო ქვეყანა განიყოფის იმერეთისა და სამცხისა ინი შესისა. ოღიში ანუ მეგრეთი (ლათინებრ ეგრეთვე მინგრეთია) რომელი ქვეყანა ძეგლსა ქამა შა მიღების გამო ეგრედ წოდებულთა არიან ნათითა და ახლოს საუკუნისა შა განწესებულისა გამო განწესებულებასა შა შინ მიღებულთა კავალერის რიგისა ოქროს საწმისისა მოციად დიდებასა შა და არს ნაყოფიერი ქვეყანა და ჭყავს თავისი ბატონი.

იმერეთი (ლათინებრ იმერეთია) ძეს ოჯამის და გურეთის აღმოსავლს ჭეჭმით არ შორს განშობებასა ზღვისაგან და აქეს რაოდენიმე ციხენი და ნაყოფიერ არს ყოველითვე მოსაღისა ბატონისის სულქვეშეში არიან სამნი წინსხენებულნი ქვეყანანი და სამთა მათ ქვეყანათა შა ქალაქთა და ციხეთა რაოდენთამე დაიპრობენ თურქთა გუშავნი.

გურია *) (ლათინებრ გურია) მდებარე შავის ზღვის სამხრეთის კიდესა ზა მესამზღერე ოღიშის ღ სამცხისა და არს საკმაროთ ნაყოფიერყოვლითვე, რომელსა ჭყავს თვისი ბატონი.

*) ეს ნათარგმნი აქ დედანთან შეცვლილი და ზოგან შემოკლებულია.

გაგეცნო, როგორ თარგმნის უცნობი ავტორი რუსულ დედანს. ხაზგასმული ცნობანი რუსულათ არ მოიპოვებინა.

„სამცეს უქეს აღმოსავლით ქართლი, სამსრით სომხითი, ჩდილოთ იმერეთი და დასავლით შავი ზღვა და ჩხრუმი მას შა არს. სასაღცისკე არს დიდი მოზღუდვილი, აქუს ციხე გუშაგათა თურქთაა ქალაქი, ავითა შემგრო და ნაყოფიერი ფოკლითუკე, ზის მას შა ფაშა ქართუელის გარსის, რომელნი მაჰმადიან ექმენ 1625 წელს შდ ეს შობისა და გლეხნი ვერეთ ქრისტიანენი არიან.

აღმოსავლეთის საქართველოს ქვეყანა განიყოფის ორით ქართლი და კახეთი (ლათინებრ კარდუელია და გაგეთი) და ორნივე არიან სპარსეთის ფლობასა ქვეშე. და კახეთს უქეს ჩდილოთ და აღმოსავლით კავკასის მთა და დაღისტანი, სამხრით შირვანი და დასავლით ქართლი და ყარაბაღი და არს ნაყოფიერი ქვეყანა, არამედ 1616 წელსა შა სპარსეთის შაბაზმოხარა და მიერით არა რაი არს ქალაქი

და ციხე, გინა უწინარეს ყოფილინიცა და მოსახლობენ მდამბორ⁶⁾ და ჰყავს თვისი მევატრანე.

ქართლს უქეს ჩდილოთ კავკასიის მთა, აღმოსავლით კახეთი და ყარაბაღი, სამხრით სომხითი და დასავლით იმერეთი და სამცხე. მას შა არს: ტუილისი (ანუ თუილისი) ლათინებრ თეფლისი. ესე ძველს ეამსა შა სახელით. არასათისა წოდებული ქალაქი, ძეს შინარულსა და ნაყოფიერსა აღგილსა და გამაგრებულ არს მაგრითა ციხითა. აღიღეს თურქთა⁷⁾ 1727 წელსა შა და არს ქართველთა და სომეხთა ამას ქალაქსა შა ეკლესია 14 მუნ დის ცხელი წყალი, რომლისგან არიან აპრონი ცაგნია. გორი (ლათინებრ კორი) მხიარული, ჰავითა ძემბრე და ნაყოფიერს აღგილს მაგრითა ციხითა მდგომარე ქალაქი.“

ს. ხასანშვილი.

⁶⁾ დედანში არ არიან აღნიშნულნი საზღვრები კახეთისა და გაღმარგვექს: Кавхетская провинция находится отъ большей части нуга и почти все обыватели онаы живутъ въ кибиткахъ.

⁷⁾ დედანში: дежить у Дагестанскихъ границъ, укрѣпленъ замкомъ, который въ 1727 г. отъ турковъ взятъ.

სხვა-და-სხვა გვარი საცანჯველი და სასჯელი იარაღები.

მ

აშუალო საუკუნოებში, როცა მთელი ევროპა უმეცრებისა და უღმობლობის ბურუსში იყო გახვეული, დამნაშავეთ სასტიკით ტანჯავდნენ და სჯიდნენ. ზოგი ამ სატანჯველთაგანი ისეთია, რომ ახლაც მწხველს ქრუანტელს მოჰგერის და ცახცახს დაწვებიებს. ბერი ამ სატანჯველი იარაღთაგანი დღემდე შენახულია მიუნხენის მუზეუმში. ზოგი სასჯელი კი ისეთიანია, რომ ამით დამ

ნაშვე უფრო ზნეობრივ დამცირებს გრძობდა. მოკვიფე და ლოთ კაცებს აცმევდნენ ხოლმე ისეთ ტანისამოსს, რომელზედაც გამოხატული იყო ყველა მათი მოკმედემა. მოჩხუბარ დიაცთ კი გაყოფინებდნენ ხელსა და კისერს ისეთ ფიცარში, რომ მათ შეეძლოთ ერთმანეთი ელანძლათ და ეგინებიათ, მაგრამ ხელს კი ვერ მოიხმარდნენ. ცულ ყოფა-ქცევის ქალიშვილებს გაუცეთებდნენ ხოლმე ჩაღის ნაწნავებს და ჩაღისავე გვირგვინს დააღვადნენ თავზე. ბანქოს მოთამაშეთ აცმევდნენ ტანისამოსს, რომელზედაც გამოხატული იყო ბანქო და ყველაფერი, რაც ბანქოს სათამაშოთ საჭიროა.

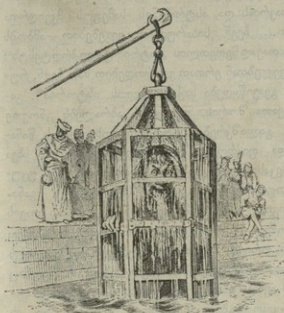
მომსუბრ მამაცტა
სასურელი.

ნღაბი ცილის შწამებულთაჲს.

მომსუბრ დიცტა სასურელი.

შურის მცრობულთა სასურელი, რომელიც
გლასი შურს აცხობდენ.

ბანქოს მოთამაშეთა სასურელი.

მოკედიე-ლოთათა დასასურელი
ტანსაცმელი.

გვლად უაღრესი და
სასურელი ზღაპრული კანადა

ცილის შწამებულთა სასურელი
ტანსაცმლის რეინის ბურთი-

ქანის რომელათაც სვი
აწი ქუდის.

რეინის სასურელი.

კვირიდან კვირამდე.

მას წინათ ჩვენ გამოეტყვიეთ ის აზრი, რომ უსათუოთ საქირა რომელიმე სატაბო ქალაქის გაზეთში ჩვენი საქმეების შესახებ წერა. არ ვასულა აღიი ხანი, საქმე ისე ნაირთ დატვირდა, რომ ახლა უფრო დიდ მიუტყვევებლ ცრდვით ჩავეტყველება, თუ დროზე არ ვისარგებლოთ ვარემობით. მაშინ, როდესაც აქ უშვერი სიტყვებით შეხავებული და სიცრუეზე აგებული ფელეტონებით ერთმანეთს ვამკობთ, ზოგიერთი რუსეთის გაზეთები თითქმის ერთმანეთს ეჯიბრებიან, რომ რაიმე საამო და საკულისხმო წარმოთქვან ჩვენდა „სანუე“, შოთ“. მაგრამ ყველაზე უფრო სასამაოეო მოგვიძღვნა ჩვენ ამ დღეებში ისეთმა გაზეთმა, რომლისაგან, გულ-წრფელთა უნდა ეთქვათ, ამის სრულიადაც არ მოველოდით. ეს გახლავთ „Московскія Вѣдомости“, რომელიც კონსერვატორების ორგანიზებს ეკუთვნის და, რა თქმა უნდა, ახლანდელი რეჟიმის დროს საქმით გავლენიან გაზეთთათ ითვლება. მაშასადამე იმის აზრით ჩვენს შესახებ საყურადღებო უნდა იყოს ჩვენთვის. სულ პირველათ ამ წლის მეექვსე ნომერში ხსენებულმა მოსკოვის გაზეთმა დასტამა „ქართველის“ (ასე იყო ხელმოწერილი) წერილი. ამ წერილში მოთხრობილია ის ძველი ამბავი, თუ როგორ უღერებთ ეპიკრიზთან „შემოხიზნულება“ ჩვენი ისტორიის ნაშთებს ახალქალაქის, ახალციხის მახრებში და სხვაგანაც. მაგალითათ, როგორ შლიან ქართულ ზეწარწერებს, თავისას აწერენ და სხვ. ყველა ამ ამბებს თავი მოუყარა ერთათ „ვიმზე ხუცესმა“ და „კორესპონდენტების სახით დასტამა შარშან გაზ. „იერიანი“. ამ წერილებმა მაშინვე მიიქციეს ჩვენი საზოგადოების ყურადღება. აი, სწორეთ იმ წერილებში მოუყანილ ცნობებზევა დამყარებული ბ. „ქართველის“ მეტათ საყურადღებო წერილი. ამავე გაზეთმა თავ. სემონ წერეთლის სიტყვებში დასტამა უშველებელი სარქაქციო მეთათო წერილი, რომლის შინაარსი არ შეიძლება არ გავაცნოთ მკითხველს. აქ ბევრი საკულისხმო მოიძებნება. მაგალითთ, საინტერესოა, თუ როგორ ესმის გაზეთს აგრეთ წოდებული ეროვნული საკითხი რუსეთის სახემწიფოში? იმის სიტყვით რუსეთის ეროვნული დედა-აზრი სრულებით არ მოითხოვს რუსეთის სახემწიფოს ნაწილის — რომელიმე ერის სახის, თავისებურობის უარყოფას და შეცვლას. სახემწიფოსათვის საკმაა, რომ სხვა და სხვა ერი სულაგრეთ ენათესავებოდეს რუსეთის ერს და მასთან ერთათ იღწეოდეს „საერთო მამულის“ სასიკეთოთ.

„თუ რომელიმე ერს ვამხილებთ — ამბობს გაზეთი იმითომ კი არა, რომ იმის მკვიდრთ სამშობლო რათ უყვართ, ან სამშობლო ენაზე რათ ლაპარაკობენო, არამედ იმითომ, რომ ზოგიერთებს, როგორც პოლონელებს მაგალითათ, სურთ თავიანთი მხარე რუსეთს შესწავლავათ და პოლიტიკურათ ჩამოაშორონო“.

ასეთია სახელმძღვანელო აზრი კონსერვატორების გაზეთისა ეროვნული საკითხის გადაწყვეტის დროს რუსეთში. ამ აზრისავე მიხედვით სჯობს გაზეთი იმ ხალხების შესახებ, რომელნიც კავკასიაში მოსახლეობენ. გაზეთი დიდ უსამართლობათ თვლის, რომ ვინმე შეიტანას ექვი ქართველებზე და მოიწადინოს იმითი უფლებების შელახვა. „იმითი უფლებებისევე ხელ-შეუსუქლდა, როგორც წინანდელი რიასანის სამთავროს და ასტრახანის სამეფოს მკვიდრთა უფლებათ... ჩვენ სინაზულით ევებებით — ამბობს გაზეთი — თავად წერეთლის „პატრიარქულ პროტესტს“ და ქართველებთან ერთათ ეუფრთვებით მას. ჩვენ, რუსებს, არ გავიწყდება საქართველოს ისტორია“. გაზეთი, სხვათა შორის, შეცდიმას აბრალებს „ნოვერ ერემისა“. ვალაშკრებას ქართველ მოხელეებს წინააღმდეგ და ფიქრობს, რომ ქართველებს და სხვა ხალხს კავკასიაში ეს გაზეთი ერთგვართ არ უყურებს. „თუ რუსეთმა დაიხსნა საქართველო — განაგრძობს იგივე გაზეთი, მან დაიხსნა საკუთარი თავის საქმე, რომელიც იმავე დროს ქართველების საქმეც არის: ჩვენ ორივეს საერთო განუყრელი საქმე გვაქვს კავკასიაში... ქართველობა ისეთი ერთა, რომელსაც სრულიად უნდა ენდოს რუსეთი... საქართველო თავის ნება-აზრით მოიხიბს შეუერთდა რუსეთს და ეს უკეთესი პირობა ჩვენი სულიერი ნათესაობისა“ და სხვა.

ასეთია აზრი კონსერვატორული მიმართულების ორგანოსი. რა თქმა უნდა, ამისთანა ნაწერის ამოკითხვა ამგვარ გაზეთიან გაზეთებში მეტათ სასინარულიოთ უნდა დავრჩე ყველა ქართველს. სასურველია, მხოლოდ მოსკოვის გაზეთმა კვლავაც არ უღალატოს თავის ახლათ გამომქმულ „მარწმისს“ და ჩვენ ჰირ-გარამზე სტამბოს წერილები...

ბევრი იმისთანა საშუალებათ, რომელიც სხვაგან შეიძლება განათლების სახსრადაც იყოს აღსარებული, მაგრამ ჩვენში თუ გადმოვირეკათ, თავის მერს აზრეთს დაგვაყრის. ამიტომ დიდა სიღრთბლოვა საქირა, რომ ამგვარი რამ არ შემოგვევაროს, თვარა, შეიძლება, სასიკეთო საქმის მაგიერ უტულმართს შეუწყუოთ ხელი. აი, მაგალითათ, აგრეთ წოდებული ნორმალური სკოლები? ვინ არ იცის, რომ ამგვა-

რი შკოლის გახსნა სასიხარულო ამბავს შეადგენს რუსეთის სხვა-და-სხვა ალბას და ადგილობრივი ცხოვრების მეთვალყურეც აღნიშნავს ხოლმე, როგორც ერთ საუკეთესო მოაღწევის ქალაქის, თუ საოფლის ცხოვრებაში, ჩვენში კი მეტად უსიამოვნოთ უნდა დარჩეს ასეთი ამბავი — ამა-და-ამ სოფელში ერთ-კლასიანი სასოფლო შკოლა ნორმალურათ გადაკეთეს — ყველა იმას, ვისაც ვაცნობილი აქვს ამ შკოლების სამოსწავლო გეგმა. ამავე საგანს აქცევს ყურადღებას ბ. ნაცვობი* „მოამბის“ ნომერის ნომერში. ავტორი ერთკლასთ არ აჩვენებს გეგმას სხვებზე უფროსად, არც შკოლისას, არ აღნიშნავს მხოლოდ, რომ ამ სასწავლებლის გეგმადან სრულიად განდევნილია სამშობლო ენაზე წერა-კითხვის სწავლება. რა თქმა უნდა, რომ ამ პედაგოგის წინააღმდეგ პრინციპზე დამყარებული შკოლა ენების მეტს არას მოაკეტანს და, მხოლოდ, გონების დასახიჩრების ხელის შემწყობი იქნება. ნაცვობთან* ერთად უნდა აღვიაროთ, რომ ეს ნამდვილი „ტივის გამაწყობელი“ საშუალება და არა განათლების შემდგინი. ბ. ნაცვობი* ჰკიცხავს „ივერიის“ კორესპონდენტს, რომელიც სიხარულს აცხადებს რაქს-ერთერთ სოფელში ნორმალური შკოლის დაარსების გამო. რასაკვირველია, ბ. კორესპონდენტს არ ებატონება ამისთანა უცოდინარობა, მაგრამ თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ საკორესპონდენტო საქმე ჩვენს რედაქციებს სრულიად მოწყობილი არა აქვს სხვა-და-სხვა მიზეზების გამო და ხშირათ უფრო შემთხვევით ვგვახვდება ქართულ ვაჭრთებს სხვა-და-სხვა ამბები და ამბობენ შეიძლება კორესპონდენტთა რიცხვში ბევრი უფიცო გამოერიოს, — მაშინ ყველა დაგვეთანხმება ბრალი ჩვენ, ვაჭრთის ხელმძღვანელთ, გვედგება, როგორც, მაგალითათ, ამ შემთხვევაში დამნაშავეთ უფრო „ივერიის“ რედაქცია მიგაჩნია. ნუ თუ პატივცემულმა რედაქციამ არ იცის, რომ ამგვარი შკოლების სრულებით გამოუსადეგარია ჩვენიები?! — სამწუხაროთ, „ივერიას“ არა ერთხელ უცნობებია თავის მკითხველთაათვის ამისთანა „სასიხარულო“ ამბავი. ჩვენ კარგათ ვეახსოვს „ივერიისადმი“ საყვედური, რომელიც უკვე გამოთქმული იყო ჩვენს მწერლობაში ამ რამდენიმე წლის წინათ. ჩვენ იმ აზრისა ვართ, რომ ერთ-კლასიანი შკოლა უფრო საბავშვო უნდა იყოს ჩვენიოთ. მაგრამ ყველაზე უკეთესი იქნება, თუ საჩიველი „შკოლებს დაეპაროს“. როგორც ჩვენ მკითხველს ესსობება ბ. კლ. მახლობლის ნაწერში კარგათ იყო გარკვეული, თუ რამდენათ უფრო სასარგებლოა ჩვენიოთის საჩიველო შკოლა, ვიდრე საერთო. (იხ. „კალი“ 1893 წ. № 16) რაკი განათლების სხვა-და-სხვა საშუალებაზე ჩამო-

ვადგეთ ლაპარაკი უსათუთათ ორიოდ სიტყვა უნდა ეთქვათ ერთ მივიწყებულ საგანზედაც. ჩვენ ვამბობთ აგრეთ წოდებულ საკვირაო შკოლებზე. ეს საშუალება მეტათ იცუბათ ჯდება და არც იღდ შრომასა და ღლოს თხოულობის, სარგებლობა კი საკვირაო საქმეს. აღური საქმეობ საკვირაო შკოლის ცნობებიდან ჩანს, რომ საკვირაო შკოლაც უმნიშვნელო არ ყოფილა. სამწუხაროთ მხოლოდ ქალები მოღვაწეობენ ამ სარბიელზე, მამაკაცები კი ცოტა ვანზე გაურბიან ამ საშუალებას. ჩვენ ვეახსოვს თბილისის სათავადაზნაურო შკოლის მასწავლებელთ შორის არა-ერთხელ აღძრულა ამის შესახებ ლაპარაკი, მაგრამ საქმე მაინც არ განხორციელბულა. ახლა საქირაო ამაზე ეიზარუნათ. ჩვენი აზრით შეგდეგი გზა უფრო ღირსია აჩივეისა. ყველამ უწყის, რომ სამღვდლოებას ნება აქვს საკვირაო შკოლები გახსნას. რა თქმა უნდა, ამ წოდებას უფრო შეუძლია ამ საქმეში ფხა გამოიჩინოს და, რაც შეიძლება მეტი, ამგვარი შკოლები გახსნას ქალაქებსა და სოფლებში. ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ბევრი საერთო პირიც დეინებრება მათ, საქირაო, მხოლოდ, თავისნობა გამოიჩინონ სულიერმა მამებმა. იმდს არ ვკარგავთ, რომ ეს ადელათ განსახორციელებელი საქმე უყურადღებოთ არ იქნება დატოვებული სამღვდლო პირებისაგან.

—
 „ივერიის“ ამ წლის მესამეტე ნომერში საოცარი მოწინავე წერილი დასტამბული. ავტორი უჩივებს ჩვენს საშინაო საქმეების მმართველებს „საერთო კრება“ მოახდინონ ხოლმე, როცა ისეთი რთული საგანი იქნება გადასაწყვეტათ წარმოდგენილი, როგორც იყო მაგალითათ გიმნაზიის დაარსების საქმე. ბ. — ლი გ-ს, რომელსაც ეკუთვნის ეს წერილი, ჰგონია, რომ ამგვარი „საერთო კრება“ უფრო დასაბუთებულ და ყოველი მხრით შემზადებულ აზრს წარმოადგენს საზოგადოებას და ესეც ადელათ გადასაწყვეტს საკამათო საგანს, რაკი საქირაო მასალა ხელში ექნება. ავტორი ცდილობს თავის აზრის სამართლიანობა სხვა-და-სხვა საბუთებით დაამტკიცოს, მაგრამ მკითხველი მაინც და მაინც მის წერილიდან იმას დასკვნის, რომ ამგვარი „დაწესებულება“ სრულებით ზედმეტი იქნება და არაფერს შეგვიძენს. საქმე ის არის, რომ ახალგაზდა პუბლიცისტს დაეწყებია, რომ სხვა-და-სხვა დაწესებულების არსებობა დამყარებულია შრომის განაწილების საფუძველზე, ყველას მიიჩნეებული აქვს თავ- თავისი საქმე, მაშასადამე ავტორის სურვილი — ყოველი საგანი, რომელიც წარმოდგენილი იქნება რომელსამე მათგანში, ყველამ საერთოთ განიხილოს ხოლმე“ — ეგრა გზით

ვერ ასრულდება. ამის თითქოს თვითონ ავტორიც გრძნობს, რადგანაც თავის მეთაურის მეორე ადგილს ამბობს, რომ „თითოეულ ჩვენ დაწესებულებას უძენელდება თავის საკუთარი საქმის წარმართვა“. ეგონებთ ახლა თვით ავტორიც დაგვეთანხმება, რომ აქ ახრთა წინააღმდეგობაა. ჩვენი ახრთის წესი, რომემლოც ყველგან არსებობს, უფრო შეფერება ჩვენს საზოგადო ცხოვრებასაც. ყველას მიღებულია, როდესაც რომელიმე პრინციპალური საკითხი აღიძვრება, საზოგადო კრება ირჩევს ცალკე კომისიას, რომელსაც ავადებს საგნის ყოველი მხრით გამოკვლევას. ასე მოიქცა საშკალო საზოგადოების კრებაც, როცა კომისია აირჩია. ამგვარი წესი მით უფრო სამჯობინაროა, რომ კრება ირჩევს იმისთანა პარტის, რომელნიც რთული საგნის შესაფერი ცოდნით და გამოცდილებით არიან შეჭურვილნი. ასე შედგენილ კომისიას უფრო მეტა ავტორიტეტი აქვს, ვიდრე პრესბუტული სხვა და სხვა დაწესებულების მმართველების „საერთო კრებას“, რადგანაც აღვიღათ შეიძლება მმართველები იმ სპეციალურ ცოდნას იცენ მოკლებულნი, რომელიც საჭიროა წარმოდგენილი საკითხის გადასაწყვეტათ. ბ.-ლი გ-ის წესი ჩვენი საზოგადო კრების უფლების შესწავლას

მოასწავებს, რაიც სრულიად სასურველი არ არის. საზოგადო კრებას არ უნდა დაუეკარგოთ მისი დაადი მნიშვნელობა, მან ფართოთ უნდა მოიხმაროს თვისი უფლება და რაიც შეიძლება მეტ პარტს მიაღებოს მონაწილეობა საზოგადო საქმეების მართვა-განხილვაში.

რაიც შეეხება მას, რომ რომელიმე გადაწყვეტილი საკითხი სისრულეში მოვიყვანოთ—ეს ხომ საბანკო და სათავადაზნაურო კრების კომპეტენციაა. აქ ბანკის გამგეობა ან სათავადაზნაურო მმართველების გამგე კომისია რა შუაშია?!.., ესენი მხოლოთ აღმასრულებელი ორგანოები არიან. თუ გვიხსენებთ იმასაც, რომ თითქმის ყოველი ჩვენი საზოგადო კრება ერთი და იგივე სახისაა, მაშინ ხომ უფრო დაერწმუნდებით, რომ არსებული წესის შეცვლა სრულიად უნაყოფო იქნება და შეუფერებელი. საქმე ის არის, არ უნდა დაგვეიწყედს, რომ ყოველთვის და ყველგან უნდა გვექნდეს „სტრუქტურული და სული წმინდა“. აი, რა არის საჭირო და თუ ეს გვაქვს, მაშინ, ხომ, ბ.—ლი გ-ის შიშა—„ჩვენი ორგანოები ერთმანეთის მოქმედებას აფერხებენ და უშლიან“—ადგილი არ ექნება...

გ. რ. ოდიკე.

ქ მ მ ა კ ი ს წ ყ ა რ ო ა.

(ქატუს მოხუცება)

შმაკის წყაროს პირზედა
გულ-ჩაქარდნილი ღელეა,
იმის იქითა და აქით
მოდის ჩალა და ღელეა.
იქა ბუნავობს უთელელი
მგელი, კურდღელი, მელია.
იქ ბუდობს ზამთარ-ზაფხულოთ
შეო ბაყაყი — ქერია;
იმ ოხერ ნისკარტს დაათრევს,
ნახევარ აღლზე გძელია,
ნაძეს სარიივით ფეხები,
ერთი იმდენი ყელია.
რაკი მინდორში ბალახი
გახმება, — შერი მტერია,
ველარას მოსძაგეს ნახრი.
სადაც კი მწვანე ღელია,
ან ჭობია, ლიები,
გაუტეხავი ღელია,

იქ გაფრეკათ, მუცელსა
იქ იძობს საქონელია.
ღამის ხარებიც იქა ძოვს,
ადელი მოსაეღელია,
ნერვი ღვა, ფშატი, ტირიფსაც
დაუზნევი წელია;
ბეერი ხელიკია, ბაყაყი,
ბეერი წყული გველია.
ხან და ხან ბალახს ავეშლის
თვალ-სისხლიანი მგელია,
დააორიალებს მოხვევსა,
თუ სადმე დაიხელია.

ღელეს იქიდან გზა არის,
გზას იქით დიდი ველია,
იქით ლიახვი მოქშუის,
გაპეიყვია ცხენია.
გაზაფხულს წამოზხუელდება,
რო კუპრიელის გენია,
მოიზღანზება შვედა,
თან მოაქვს მთა და ველია.
ჩამდენი ცოლა უქნია,

იმ ევრანს, არა რცხენია.
 ადგილ-ადგილას გუბე ღვას,
 ჯოჯოხეთივით ბნელია,
 ოარი სამრეკლო ჩაუშვა, —
 არ დაუჩნდება წვერია.
 ოსებში ჩამოუვლია,
 გუღბით მოაქვს ყველია,
 ცხინვალელ სომხებისათვის
 გამოუქრია ყველია.

* *

ერთხელ გავრეკე ხარები,
 გუთნიდან გამოშვებული,
 იქვე წყაროზე მიერეკე,
 წყურვილით გავეშვებული;
 წყალი დალიეს, ბალახსა
 მოგდვენ გაცოფებული.
 მეც ჩავიხოქე მთელი დღე
 ნატანჯი, დაოსებული.
 ევნაცვა იმათ გამოჩნსა,
 მალე აიღეს ფერდები,
 როგორც მიკიტნის რუმებში,
 ისე გაუხდათ გეგრდები;
 უმაღლოთ ილოლნებიან,
 აუშვერიათ ქედები.
 თან მოატანა ლამემა,
 დაბნელდა მთების ქედები.
 ტორიოლა აღარ იძახის,
 მერცხალმაც დაიბინავა,
 მოპტერა გრილმა სიომა,
 მინდორმა გაინიავა;
 მწყერმა შორეულ ყანაში
 „ქვიტიკიო“ გაახმიავე,
 ბულბულმა ვენახ-ბაღებში
 დასტენა, დააზრიალა.
 ჭოტმა დაიწყო ძახილი
 ბატონიანთ კოშკშია,
 ოფოფი ნაწყვეტ-ნაწყვეტათ
 ხმაურობს ნერგის ღორეშა;
 ნიაგი — რწევა მეგონა,
 ნანინათ ჩამწედა გულშია.

* *

მკინავს გულ-დადინჯებულსა,
 ხარებიც იცოხნებიან;
 ბნელდება, ღრუბლოებს უკანა
 ვარსკვლავნი ემაღებიან.
 რალც ბურანში ეტბევი
 სიზმრები სიზმრებს ებიან.
 უცებ მომესმა ფეხის ხმა, —
 რალცა დაიარება;

ვიღვიძებ, ვფიქრობ რა არის,
 ვერ ვხედავ, თვალი ამება.
 ეთქვი: „ჩემი ღომა კამენი
 ნამდვილათ გაიპარება!“

ყური დაეუღვე, ფეხის ხმა
 ჩალიანისცნ ისმოდა,
 აზრიალებდა ბალახსა,
 განქარებული მიწობდა,
 მეც წამოვეარი ერთ წამსა,
 სანამ ეს სიტყვა ითქმოდა.

შეგხედო, ჩემი კამენი
 წინ მიღის გაშურებული,
 ეძახი: „ლომე, დაბრუნდი,
 რათა ხარ ახირებული!“
 არ ესმის! ჩალა-ღერწამი
 მიმალავს აყვირებული.

* *

მეც მოვეუმატე რბენასა,
 გადახტი როგორც მცელია;
 მიგრბივარ უგზო-უყველოთა,
 გაბმული ჩალა-ლეღია
 არ მიშვეებს, მუხლი მეჭრება,
 ძალ-ლონე გამომეოია!

თვალი მოეპი, კამენი
 ამოეფრა ჩალასა,
 მინდა გადახტე, მუხლები
 დამიდგა, ეატან ძალასა.
 ეთქვი, ავებ აქეთ ეუყელო,
 სანამ მოგების ჭალასა.

ეხედავ ჩემ წინ დეა კამენი,
 აღარ წასულა, დამდვარა,
 ნეტა რა ღმერთმა მოშველა,
 რა სასწაული მომხდარა.
 ეთქვი, ევლარ სადმე წამივა,
 ახლა კი ღმერთმა მოშველა,
 ვაგრამ თვალის წინ გამიქრა,
 როგორც ეშმაკი ტიტველა.

გარბის, მეც მივდე. სად მიზრი,
 მიბრუნდი, ოხერ-ტალაო!
 ნეტაეი ვადიჩებო,
 კლდე სადმე შეგხედეს ფრიალო,
 ან თოფი მომცა რომ მანდე
 ჩაგჩებო, დაგღირალო!

შებე, ამ ზანტმა კამენმა
 ფრინველის ფრთები შეისხა,
 ისე დამშორდა, მეგონია,
 აღარ ესმოდა ჩემი ხმა.
 ღამის მებრე ვარ, ქებული,
 ტოლი ვერ დამედარება,

როგორც მუქაში ხარები
 მყავს, ევრსად გამებარება;
 ნეტა შენ საღა წამიხვალ,
 რა ქაჯი დატეუარება.

* * *
 კი ალაჯი გამოეცდი
 ხარების საყარ ზინსა,
 ერთ წამია ხანს მოვადექ
 ნაპირზე დამალ ლიასა,
 ამ ლიას ძირი არა აქვს,
 ლოურჯია როგორც ლაქვარლი,
 შიგა ბულბოზენ ალები,
 წყეულებს გააქვსთ ნავარდი,
 ბევრი ჩადრჩეს მის ძირში,
 მარჯვეთ ესროლეს ქამანდი.

თურმე რა ნათლის კარები
 ზეცაზე დაიხურება,
 მთვარე გადმოვა შუა ცას,
 ლიამი ჩაიყურება,
 ლია შეედება, კუპრებით
 უკუნით დაიხურება.

მერე ნიავეც დაშვრავს,
 ლერწამი დაიკეცება,
 შეიძვრის წყალი, შხაპუნით
 ბალახზე გაღწეფდება,
 უჩინოთ სული წყეული
 იმ ცერებში ვაიბანება,
 საჩეს მიიღებს და იქვე
 ჩალაში დაიმალება.

თუ მწყემსი ნახა, ცხვარებით
 მორთავს საბოლოთ ზღაღილსა,
 ხან ძალლივით ჰყეფს, კნუტივით
 დაიწყებს შერე კნაეილსა.
 ან ხარათ გადაიქცევა,
 კამენათ მოეჩვენება,
 წინ წაუძღვება, ლიისკენ
 მიუბრბის, მიჩქარება!
 ვაი შენს ღუშმანს, თუ მერხე
 მის თვალთმაქცობას აწყევა,
 თან ჩაიყოლებს ლიამი,
 ეშმაკის კერძი ვახდება.

* * *
 შევხედე, ლია რისგანაღაც
 ცეცხლივით გაჩაღებულა,
 ეს ჩემი ლომა კამერი
 ლიაზე წაყუდებულა,
 თავს მოიბრუნებს ჩემკენა,
 კულს აქნეფს, გაყურებულა.
 ეუახლოვდება, ლომაა,

ლომა—ჩემი კამერი.
 რა ეუყო, ვუქრობ, მაგ ევრანს,
 ამ შეე ჯოჯოხნეთ ლემენი.
 წინ ვერ უყულებ, მორგეში
 უცილოთ ჩაველუბები,
 ზე შეეხებთქო, ლიამი
 გადახტეს—დაველუბები.

რას ვიხამ, ნელა-ნელათა
 თითის წვეგრებზე მიეცოცავე,
 თან ევედრები უფალსა,
 წმიდა გიორგის ეილოცავე.
 მიველ და მიველ; თან სახრით
 აქეთკენ მოვეგრეკები.
 მე არ მოვიკვდე, ლიისკენ
 კადალშირა ფეხებო,
 ჩქაჟა მოილო, წყლის პირზე
 განათდა ცეცხლის სვეტები.
 მეც შევეღრიალე: „ვაი მე
 დაგკარგე, ჩემო ლომაო,
 უშენოთ როგორ ვიციბოვრო,
 რაღა ექნა საბრალომაო!“
 ვაქევაღო, ერთი ფიქრითა,
 კინაღამ მივეყეე წყალშია,
 გულმა დამიწყთ ტარილი,
 ცრემლი მოგუბდა თვალშია.
 უური დავეგდე, ლიიდან
 მომესმა ჩქეფა, ჩქრიალი,
 თანაც ღრიალებს რაღაცა,
 ყელში დაიწყო ხრიალი.
 თმა ამეშალა, ყურებში
 მიბრუის, უღდა შრიალი.
 გადავიწერე პირჯვარი,
 ვახსენე ქრისტე ჯვარცმული.
 ნამდვილათ წყეული იყო,
 შეჩვენებული მაცდური.
 ვერც კი გვივიე, თუ როგორ
 მოებრუნდი, გამოვეჩქარე,
 ერთ საათს მოველ სიბრბილით,
 საღაც ხარები დავყარე.
 დიდება შენთვის, უფალო!
 შეეცქერი გაკვირებულნი:
 ის ჩემი ლომა კამერი
 აქ კი წებს გათქვირებულნი;
 ძილშია, უშინავს მიწაზე
 რქები აქვს დახირებულნი,
 რა ქაჯი დამაძინებდა!
 ჩამოეფარე, დაეთვალე,
 ცაც შემონათლდა, ბალახზე
 ხარი საძოვრათ გაეშალე.

ქალები არიან დამნაშავენი თუ კაცები?

ბრისტეშობის თვის „მოამბეში“ დასტამბულია საყურადღებო წერილი ბ. ს.—ლისა: „კერძო თაოსნობა და ჩვენი ქალები“. პატრიცეული ავტორი იგონებს სახელ-ვანთქმულ ძველებურ ქართულ ქალებს და სვედნიანთ გულ-ნატყენათ კითხულობს: „რა ვთქვით ესდნდელებზე?.. წარმოადგენს კი გაძნელებას იმისა, რომ დღევანდელი წარსული, უმოქმედო და საზოგადო ინტერესებს მოკვლეულია პრეტენზიული უწინდელ ენერგიით და სიფრცხლით სავსე ქაღისაგან წარმოსდგას. დაკვირვებით ჩვენს ცხოვრებას, ახლეთ რომელიღაც გინდით საზოგადო საქმე, — არსად ქაღის ჭკუაზეა ან არის. ხან და-ხან ასე გგონია, ჩვენი ქალები არც კი არსებობენ ქვეყანაზე. მიმახეთ, რაში ხანს მათი სიფრცხლე? რომელია საქმე ამდევნებს მათს ქვეყნად არსებობას?.. მიამახეთ, რას აკეთებენ ჩვენი ქალები, რა არსს, რა იდეებს უმსახურებან? აქ ანგარიშში მოსატანია ან არის თითო-ორივე მოკვლეული ქალი, მე მოვასწავნებთ განათლებულ ქალების უმრავლეს ნაწილზე... რამდენი საკვირისა ან სადამური შეგულება მათის თაოსნობით ჩვენში დადგებულა? რამდენი ასა ათასა წინაა მათგან ნათარგმნი, გადმოკეთებული, ან შედგინილი და საღესპუო გავრცელებული? სად ან რომელ ადგილს უკეთესსენ ისინი უმეტეს საღესპუო სასარგებლო წიგნებს?..“

ოღონდაც რომ სამწუხაროა აღნიშნული გარემოება, ქვემარტათ სადარდოთ, სავალალოთ და სავარამოთ უნდა მიიჩნიოს ყოველმა შეგნებულმა, გონება საღმა ადამიანმა, რომ ჩვენი ქალის არსებობის ლანდოც კი არ ჩანს სამშობლო ქვეყნის აწინდელ საზოგადო ცხოვრების მიმდინარეობაში; რომ ქართულ ქალს, ოდესმე ცნობილს მწიგნობარობას სიყვარულით, დღეს ვერ უთავებია დასაწყისი სასწავლებლის გახსნა, ვერ მოუხერხებია უბრალო შინა-არსის წიგნაკის გამოცემა, დაუკარგავს უნარი ხალხთან საამო და სასარგებლო საუბრობისა, რჩევისა და დარჩევისა. მაგრამ ერთი ენეც ვიკითხოთ, რომელი დოკუმენტი საბუთის ძალით ეთხოვთ ამ გვარ საქმეებს ჩვენ ქალებზე? ვინ მოგვცა წინაობრივი ნება მოეთხოვოთ ახლანდელ განათლებულ ქართულ ქალს მამულის გულ-შემატყვირობა, სამშობლო ერის კეთილ-დღეობაზე ზრუნვა და შრომა, დედა-ენის ერთგულება, მშობელ ერში მშობელ ენაზე სწავლა-განათლების მოყვანა? დიხ, იქნება ამ გვარი მსჯელმა გულსთხოვით, ან როგორც გურულები იტყვიან „გეტოშოთ“ კიდევ, მაგრამ მე კი ის „მეტოშება“, რომ ესლანდელ ქართულ ქალს მამა-

კაცები მოთხოვენ იმგვარ შრომა-მოღვაწეობას, რა გვარი შრომა-მოღვაწეობის აღზრდა ქალში სიხარულით ან ჩვენება აწინდელ ოჯახს, საზოგადოებას და სასწავლებელს. რათ გვიკვირს, რომ ძველი დროის ქალებმა შევინერათ იცოდნენ სამშობლო ენა და მწიგნობრობა? ერთი მიბძანეთ, მამ სხვა რომელი ენა და მწიგნობრობა-ლა უნდა ცოდნოდით, როდესაც ოჯახშიც, ეკლესიაშიც, სასწავლებელშიც, სასამართლოშიც, სოფელშიც, ქალაქშიც, ერთი სიტყვით მთლათ საქართველოში მეფობდა ქართული ენა? ვანა წარმოადგენი და საფიქრებელია, რომ იმ დროს, როდესაც ქართული ერის საკუთარი პოლიტიკური და გონებრივი სიკაცხლე დღულდა და გადმოდიოდა, როდესაც ქართული კულტურის ბრწყინვალე სხივი აცხოველებდა მოსაზღვრე ერთაც, როდესაც ქართველები ქართველობდნ და მათნი „მეფენი მეფობდნ“, ქართული ქალი ყოველიყო მოღუნებული და გაზნატებული, გონება დაზნებული და გაუღებური. რენაქ მოხილი და გაქსებულნი!.. პოლიტიკური თვით—არსებობის დროს ფიხლობდა, მხნობდა, გამკრახობდა ვე-კაცი და მხოლოთ ამავე თვისებებით შემეყულ ქალს უთმობდა იგი თავის მწივად გულს. ძველებურ ვაყებს სასიქალღლოთ მიიჩნდნ სამშობლო ენის ზედმიწევნით ცოდნა, გამოჩენილი მწიგნობრის სახეობის მოხვევა, რა აღწეს დაუჯდებოდათ კოკი მამინდელ მანდილოსნებს, რომ არ გავიზრდებოდნ კაცებს წიგნის ცოდნაში? მამა-კაცის სათაყვანო შეადგენდა სამშობლო ქვეყანა, მოამთეთ კეთილ-დღეობაზე ზრუნვა და ფიქრი და მეტი რა ჩარა ჰქონდა იმ დროის ქალს, რომ თითონაც არ შეეყვარებია ყველავერი ეს, თუ სურდა საქმის შიგნა და ქვეყანაში ცხოვრება? ქვემარტათ სახელოვანი იყვენ ძველი დროის ქართული ქალები, მაგრამ მათი სიდიადე, ღირსება და სიკეთე თუ მთლათ არა, უმთავრესათ მინეც წარმოადგენდა მამა-კაცთა სიდიადის, ღირსების და სიკეთის გამოხატობას, ენოს. ქალი იყო, არის და იქნება ისეთი ახრება, რომელიც მამა-კაცის მიმყოლი და მისი მიმამძეულია, და, თუ იგი დღეს უჩინარი და მივიწყებულია, ეს ამის გამო, რომ ჩვენ თითონ დამივიწყებულნი იგი, ჩვენ თითონ გადავივიდა იგი გულშიდან.

ძველი დროის ქართულ მამა-კაცს ძელო-ზილოში ჰქონდა გამოდარი სამშობლო ენის სიყვარული, მწიგნობრობის ლტოლვილიება, თავისი ერის საზოგადო წარმატება—ზედნიერების წარწელი სურვილი და ამასვე ეძებდა, ამასვე აუახებდა იგი ცოდნაში, ანუ იმ ღირსეულ, საყვარელ და ძვირფას ქმნილებაში, რომელსაც პირველმა მამა-კაცმა უწერდა „ძელო“

ძელთა და ხორცი ხორცთა თვისთავანი“. ცოლი კიდევ თავის მხრივ იმ მიზეზის გამო, რომ ფსიხიურათ დანერგული აქვს მას „ქმრის მიმართ თვისისა მიქცევა“, საესებით ეთანხმებოდა ქმრის იდეალს, მის საზოგადო მისწრაფებას, სულიერ მდრეკილებას და ცდილობდა, რომ არამც თუ მარტო თითონ ჰყოლოდა ყველაფერი ის, რაც მოწონდა და ამოქმედებდა იმის ქმარს, შეიღწესაც ტუბილ რძესთან ერთად აწოდებდა მასვე, აკვანშივე ავონებდა მათ „ქართველთა გმირთ ლეითურს ვალს“. „ქმრისადმი მიქცევის“ ძალით მოქმედების დღესაც ქართული გეო. ქართული კაცს უცხო ენა გაუმეფებია დღეს ოჯახში და ამის გამო მისი ცოლიც მარტო ამ ენაში ვარჯიშობს; ქმარი უცხო ენაზე წერს და კითხულობს, ცოლსაც მარტო უცხოელების მწერლობისაკენ აქვს სული და გული. ქმარი ლოგინშიაც არ იშორებს უცხო ენაზე დაწერილ წიგნებს, ცოლსაც ამის გამო ფასდაუღებლათ მიანიან მხოლოდ უცხო ტომთა გონების ნამოქმედარი და საშობლო მწერლობის შესწავლას რაცის ცუდ-უბრალოთ დროების დაკარგვით, უაზრო და უსარგებლო შრომით. რამდენი ნასწავლი ქართველი კაცია, მაგალითათ, ქალაქ თბილისში, რომელნიც სრულებით არ ხმარობს ოჯახობაში ქართულ ენას, არ მისდევენ ქართულ მწიგნობრობას და აზრსაც არ ალებენ თეიანთ შეიღებს, რომ ქვეყნიერობაზე ქართული მწერლობაც არსებობს. საჭიროება რომ თხოულობდეს, შეგვეძლო მაგალითებიც მოგვეყვანა, მაგრამ ვანა ვისთვისმე საჭიროა ჩვენება და მიითებება? ვანა ამგვარ მაგალითებს ცოტას ეხედვით მუდამ დღე? აბა, ბატონო, მიძინეთ, რა ღონის ძიებით შეუძლია ქართული წერა-კითხვის გავრცელება, წიგნების შედგენა და ხალხთან ბაის იმ ქალს, რომელსაც გულ-შემატკივარი მამის მზრუნველობის გამო ყურცი არ მოუტოვებს საშობლო ენაზე დიწვერი საუბრისთვის, ერთი ქართული ასოც არ მოუხაზავს რეულში, თვალითაც არ დაუნახავს ქართულათ დასტამბული წიგნი? ვინ მოგვკა ჩვენ ზნეობრივი უფლება ვუსაყვედუროთ არა ქართველობა იმ საბრალო ქალებს, რომლებსაც ასე უღიჯათ, ხელალებით და გაჯიქებით ემანინჯებთ ყოველმხრივ? ვანა აწინდელი ქართველი ქალი ენის ცოდნის მხრივ ძველი დროის ქართველი ქალის პარობებში იმყოფება? ვანა ჩვენ, მამა-კაცები მაილა ვაფასებთ საშობლო ენის ცოდნას, მშობელი ლიტერატურის შეთვისებას, ხალხისონობის თვისებათა შეგნებას, მოგვარეთა კეთილ-დღეობას და ძველებურათ თავადღებით მოწადინებული ვართ, რომ ყველაფერი ეს ამკობდეს ჩვენ ლედებს, დებს, ცოლებს და ქალი-

შვილებს? ან იქნება საშობლო ენის ცოდნა და საზოგადო მოღვაწეობა მოეთხოვება ქალს მარტო იმ საბუთის ძალით, რომ იგი ქალია?

არა, აღმინანი, ძალით თუ ვაჭი, თავისი გონებრივი და სულიერი არსებით წარმოადგენს იმ ზეგავლენის უმეტესაკლებო ნასკეს, რომელსაც იქონიებს ხალხმ მაზე ოჯახი, საზოგადოება და სასწავლებელი. ახლანდელი ქართული ოჯახიდან სრულებით გამოძვეებულია ქართული უბნობა, ქართული წერა-კითხვა, ხალხისნური მიდრეკილება; საზოგადოება შეხალულია და აღერეულია ათსგვარ მოთათვებული ეფემერენტებით, სასწავლებელი უფროთაც არა აქვს შეძინოს ქართველ მოსწავლელ ქალს საშობლო ენის ცოდნა, აულარძინოს მამულის სიყვარული, გაუმტკიცოს ხალხში მოღვაწეობის ხალისი და, რა სამართალია, აწინდელი ქართველი ქალი ამოეუყენათ გვირდს ძველი დროის ქართველ ქალს და ვუსაყვედუროთ პირველს სახანტე, უმოქმედობა, საზოგადო ინტერესების არქონა?

ვერ შეგვეჩინა აგრეთვე, რა მოსაზრებით მოჰყავს ბ. ს.—ს ცნობილი რუსის მწერლის აბრამოვის წერილი შესახებ რუსთა ქალების საზოგადოებრივი მოღვაწეობისა. რა შედარებაა გიმნაზიაში კურს-დამთავრებულ რუსს და ქართველ ქალთა შორის? იმ დროს, როდესაც პირველი, მოსამზადებელ კლასიდან მოკიდებული სწავლის დამთავრებამდე, საუბრისა, კითხულობს, თხზავს და მსჯელობს საშობლო ენაზე, როდესაც ზემდწიწნით ითვისებს მშობელი ენის ისტორიას, მეტყველებას, ზნე-ხასიათს, საშობლო ქვეყნის ბუნებას და გეოგრაფიას, ქართველი ქალი მოკლებულია ყველაფერ ამას და გამოდის გიმნაზიიდან ისეთივე სრული უეცო თავისი ქვეყნის წარსულისა და აწმყისი, როგორც იყო იგი სწავლის დაწყებამდის. ძალიან საოცარი და აუხსენელი იქნება, რომ რუსის განათლებულმა ქალმა არ იმოქმედოს იმ გვართ, როგორც ასწერს ბ. აბრამოვი, ქართველ ქალს კი მსგავსი მოქმედება უნდა ჩათვალოს ნამდვილ სასწავლოთ და სასწავლოთ-მოქმედნი ხომ მუდამ მტკიონენი ყოფილან.

მე სრულებითაც არა ვარ ქალთა მოთაყვანე და მოსარჩილე, ძალიანაც გულს მიწყლავს მათა აწინდელი უფერულობა, გონებრივი არაზრობა, ზნეობრივი გაყვამეობა და სხვა, მაგრამ ყველაფერ ამაში, ეგონება, დანაშაული მიგიძიღვის უფრო მამა-კაცებს და არა ქალებს. აბა, თითონ მამა-კაცებმა შევიყვარეთ ქართველობა, როგორც რიგი და წესია, ე. ი. ისევე საშობლო ენა დავამკვიდროთ ოჯახში, შევიმკით ყველამ სახლი ქართული ნაწერებით, სავალდებულოთ გაეინადოთ ქართული ქურხანღა-

ზეთების გამოწერა, მათზე სწორი ბაასი და მსჯელობა. მოვთხოვით ოჯახის დედას, რომ მან თავის ქალიშვილს „ნივას“ მაგივრათ აკითხოს ქართული გამოცემანი, ზოლას რომანების ბაღლით გააცნოს სამშობლო მწერალთა ნამოქმედარი. მივეშველოთ ჩვენც ჩვენს მოსწავლელ ქალიშვილებს და, ისინი რომ გულ-მოადგინეთ ზეპირობენ ჰენრიხებისა, „ლიუდოვიკებისა, ვიანესლავეებისა, სეიატოპოლკებისა და სხვების სახელებს, ეუბამოთ ვინ იყვენ ფარნაოზი, მიჩაინი, წ, ნინო, გორგასლანი, დღეით-ღამეშენებელი, თამარი და სხვები. აბა, ავასრულოთ ყველაფერი ეს, თუ ჩვენმა ქალმა არ იცვალოს ფერი, თუ იგი ჩამორჩეს უკან საზოგადო მოღვაწეობის ასპარეზზე

განვითარებულ ერთა ქალს, თუ არ მოისპოს სრულგზობით ის გაუფალი უფსკრული, რომელიც ვაჟიანს ახლანდელ ქარველ ქალს ძველი ღროის ქალისაგან. დღეს კი, რადგან თითონ კაცებს აურე რიგათ გული არ გვეჩიხის საზოგადო სამშობლო საქმისათვის, რადგანაც ბევრათ არაფრათ ვთვლით ქართული წიგნების შექმნას საოჯახოთ, მომეტებული ნაწილი არ ვიწერთ და არ ვკითხულობთ ქართულ კურნალ-განთიობას, არც საბუთი გვაქვს, ჩემი შეზღუდულობით, მოვთხოვთ ჩვენ ქალებს სამშობლო ენის ცოდნა, ქართული წერა-კითხვის გავრცელება, წიგნაკების თხზვა და ხალხთან საუბრების მართვა.

ჩსოკოეთა.

სტიქიანის ძლიერება.

(წუად-ღამის მოგონება)

მკითხველა, თუ მდინარე ჩხერიმელის ნაპირზე გიმოგზაურია ფეხით, ან ტყენით და ან რკინის გზით, რომელიც ლიხის მთის გადაღმა ჩხერიმელის და ყვირილის ნაპირებზე მიილაკებდა რამოდენიმე ევრტის მანძილზე, ნება გვიბოძე დავეითხოთ: მიუპყრია თუ არა თქვენი ყურადღება ჩხერიმელას და დავივლიათ თუ არა ოდესმე ყური ამ მდინარის წყნარი და სველანი ბუტბუტისათვის, ან მოდივებული მისი მრისხანე ზვირთების მუქარისათვის? — მართალია, მდინარე უტყვია, მაგრამ გონიერი ადამიანი, თუ მოინდომებს, მიხედება, გაიგებს უტყვი არსების გულის პასუხს, ჩივილს და კმაყოფილებას, რა სვედა აწვა გულზე, რა აწუხებდა ჩხერიმელას და მის თანა-მომძე ძირულის და ყვირილას, ან რა ჰქონდათ საჩივარი და საღრტიანევი? — მეცნი რამ. ძველითა გზატკეცილი რომ გაიყვანეს ამ მდინარეების ნაპირზე, ინტენერებმა ზოგიერთ ალაგას მეტათ შეავიწროეს მდინარის კალაპოტი და მას, მთის ძლიერ შვილს, საველი გზა შეუკრეს. მერე იყო-და მთლიათ აბუხათ აივდეს საბრალო ჩხერიმელა, სრულიად არაფრათ ჩაავდეს მისი ძლიერება. მივიდენ, ბატონო, და მდინარის ნაპირზე ზოგან შოგ მის საღელსშიაც გაიყვანეს რკინის გზის ლიანდაგი. მის შმაგობას და გიგობას ყური არ ათხოვეს. ასეთ დამცირებას, დაჯანებას, აბა, როგორ აიტანდენ ჩხერიმელა და მისი გვირ ძმები! ამიტომაც წუწუნა და ჩივილი, ხეწნა და მუღარა იწყეს. რა დავიშავეთ, ან რა გემართებს თქვენი, ადამიანებო, რომ ასე გეკრავთ გზასა და კვალს, ასე უწყალოთ გეთვლიათ, ასე კაღნიერთ დაკინით

ჩვენს ძლიერებას? ხომ იცით, მთის შვილი ვართ, და თუ დღეს პატარათ გვეჩვენებით, ხვალ მსწრაფლ გავიზრდებით, სასტიკათ ავზვირთვებით და, ჩვენს საღელ ადგილებს და კალაპოტში მოვითავსდებით კი არა, კალაპოტს იქითაც ვადეშლით ფრთებს, ძლიერ ზვირთებს... და მაშინ ნახავთ თქვენს სერის, ნახავთ რა დღე გავითენდეთ! — კაცნი ხართ, ადამიანები, გირჩენით კარგათ დაფიქრდეთ და ამთავიდანვე ჩენი დავეთმოთ, ნუ გვეცილებით. ხომ ხედავთ, რომ

- „ამ მთის ძირიდან იმ მთის ძირამდე
- „ჩვენს საჯაქად ადგილებს,
- „ადგილებს ჩვენს ზვირთებს
- „სასაქარდას და საკვამდას“.

მოგეშორდით ღეთის გულისათვის, გზაზე ნუ გვეჩხირებით!..

ბერე ასეთ სიტყვებს ბუტბუტებდენ მდინარეში, მაგრამ კაცმა არ უსმინა. ამასაც კი დარტყინადენ, რომ უწყალო და უზრუნველმა ადამიანმა სრულიად გაანადგურა ხე-ტყე და ამით მოუსპვეს მათ მთაში, ტყის გრილობში თავი შეეკავებიათ, შეეჩერებიათ. ჩხერიმელას და მის მოძმეთ—ძირულის, ყვირილას და სხვ. გული დაუოხდათ, რომ მათ ნაპირებზე მატყუარა და ქვეყნის ჳამია ჩარჩი, რომელსაც გუშინ წინ მჳადთან პრასის ფოთოლიც არ ჰქონდა მისაჳმელათ და ქალამნით დიარებოდა, ახლა ისე გამდიდრებულა, რომ საწყალი გლეხის ნაოფლართ ორ-სართულიანი და სამ-სართულიანი ქვიტყირის სახლი და მალაზია წამოუტყამეს მდინარის ნაპირზე. ესეც ხომ აბუხათ ავდება იყო მთის ძლიერი შვილისა და მის ძლიერების არაფრათ ჩავდება! ეს ვაჟბატონები სრულიად დარწმუნებული იყვენ, რომ ასე პატარა მდინარის ტალღები ევრავდეს დააკლებ-

და მათ ქონებას. ამდენი დაცინება და დამცირება თავის-ნება ადამიანისავე ეერ აიტანა ჩხერიძეობამ და მისმა მოძვეებმა, გაიგსო მათი მოთმინების ფილა, მისკეს ერთმანეთს პირი, გაფუცენ და მოეშადენ საბრძოლოელათ. დამხარეთ მოიწუეს ცსა და ზღვის ძალა, შეძახეს და მოახმეს სხვა თავიანთ მოძმე ნაკადულები, და 28—31 წარსულ ოქტომბერს იგრაილა შეერთებულმა ძალამ და დაეშვა დადმართში მზაგრელების შესამსუგროელათ. უნდა გენახათ 28—31 ოქტომბერის თუ რა აშხაზე იყო მდინარე ჩხერიძეობა—ეს მართლა მელა და კულა-მელა მდინარე და—მისი მოძმენი. სულ „კა მაგას“ გაძახა—და გამარჯვებულ, განარბეული ჩხერიძეობა. დამარცხდა მტერი, გამარჯვება ხეწინა!—შემდობადენ ქვემოდან ძირულა და ყვირილა. გარბადა ამხედრებული მდინარე და თან მიარღვედა, მიაკურებდა მტრის სახლ-კარს, გზა და ხილს, ათას გვარ ნაჭარნახულეს. —ამის მომსწრე და მხანველი ადამიანი გაციფრებული და გზა-და-კვალ დახნული ყვიროდა, ქვეყანას საშველათ იწვევდა, მიგრამ გვიან-და იყო: გამაგებულ სტიქიანს, აბა, ვინ შებრძოლებოდა? შევლა შეუძლებელი იყო. სინანული დაგვიანებულ. აღერ უნდა შეკვირთ, ადამიანო, მთის შვილის გულწრთელი რჩევა. გულის წადალა შეისრულეს მდინარეებმა და 1 ნოემბერს ძველა-მოსილთ ნადომი მქონადე გამართული, დღესასწაულობდენ გამარჯვებას.

განარბეულნი რა რიგ მიარბენინებდენ ქვემოთ აზვირთებულ ტალღებს! რა სიმსხო ქვეს მიაკურიალბდენ, რა საშინელი ძლიერებით აჯახებდენ ერთმანეთს... ასე გვეკონებოდათ, ყუბაზებს ისერაიანო! რა აღტაცებით მითამაზობდენ ტალღები იმ ადვალუმში, სადაც რკინის გზის გამყვანთ შეევიწროებიათ მათა საწვლელი გზა! ესეც შენს პატრონს! თუ ევაკცა—და კიდევ გაბედეს ამ ადვილებში გზა გააკეთოს. სადც მთელი ნაზარი იყო გამართული და არაოთხნივე ძვირფასი სახარა წარმოიშული, ახლა იქ გამარჯვებული მდინარე მიაკლანება, თავის ზვირთებს მითამაზებს. ავლა-დიდება კი იმ მიდარ ჩარითა, რამოლიც საწვლელი გლეშების ნაოფლარს ჩაღის ფსათ ხელში ივლებდენ, თავისას-კი მამასისხლათ ასალებდენ, დილეკს ქონება, რომელიც ამას წინათ აქლუმებსაც კი ამძიმებდა, დღეს კარს ასაკადებელიც არ არის—იგი გააღაგა სტიქიანმა; ქარის მოტაილათ წყალმა წაიღო, და არც გასაკვირეელია. რკინის გზას ხომ გაუთენა შვი დღე წყალ-დიდობამ. ასეთ ამბავს, ასეთ ზარალს ჯერ არავინ მოსწრებია: ხამწილს და რაოდენის საღვურებს შეუგზა არულოად წყალცა. ერთი სიტყვით, ძლიერმა სტიქიანმა ყველას გაკრა თავისი კლანჭი და ბეგრს ასწავლა კუჭა. მხოლოთ სამწუხარო ის არის, რომ ბეგრ უყულობათთან ბეგრი მართლიც დააღუბა.

გ. მასსუღია.

ძველი ღმერთი. (შემდეგ *)

მწი მოთხრობა ძლიერ საკულისხმა, თქვა ნაოპოლიენმა, სწორეთ შემთხვევამ მღვდელმთავრის დაქადებათა თანხმობა მისცა.

—აბა თუ შემთხვევამ, თვით-მყარებელი ხელმწიფე! როცა ყველა საუკუნის მოთხრობითი შემთხვევანი ასე ცხადათ მზამაგირს, რომ რადგან ღმერთი ქვეყანას ზედა თავის მომავიერის დამცველ-მფარეელი არის, მით არავითარი ეჭვი აღარ უნდა შეეღმებათ გულში.

—ვისუბრო, რომ თქვენს მტაცეე სარწმუნოებას ეგრ ეთახხმები, ჩემო საყვარელო გრაფო!

—ბიძა თქვენსაც უნატუნელოსთან არ რწამდა, მაგრამ წმიდა ელინეს კუნძულში იწამა! ინებებთ, რომ მის ნატუნობის დროსაც ნათქვამი ვაგვიმოგრო თქვენ წინაშე?

—უკვდავი კენსრის ყოვლის თითოეულ ნათქვამზე ჩემი პატვისცემა უწინაა, უპასუხა ნაოპოლიენმა.

—დიდ სახელოვან პატიმარს ბეგრეულ გაუმეორებია ეს სიტყვა: „ნეტარ თუ შემძლებოდა ქვეყნის ყოველთ მფლობელთს მიქონებელთათვის მებზარა: პატერ ეცით ქრისტეს მომავიერესა, ნუ შეაწუხებთ, ნუ ემძლავრებთ მღვდელმთავრებსა, თეარა მგემუსრავსთ თქვენ ბეტრეს ტახტის ღვთაური მცველ-მფარეელობა.“

—ან ამბობდა კენსარი წმიდა ელინეს კუნძულზე, ხოლო მე, ბედნიერო ხელწიფევე, ჩემ თავს სივანთ ეთელი, რომ იმ საეკლავლო დღეებში იმავე გონიერი ხელმწიფის სიტყვებს გიმეორებ თქვენთან.

„შეიძლება, პატიმარისა შეწუხებამ კენსარის გონების სიმახვილე მოაუძღურა—თქვა ნაოპოლიენმა.

—ხოლო თვითან ბიძა თქვენი მაგის წინააღმდეგ ამტაციებდა, რომ მეჯადრე უმედურებამ ჩემი მღვდელელობა უფრო მოღესაო—მითუო რეთელმა.

„მაგრამ კი მისი მსჯელობის წინააღმდეგ რომ გამოდის საქმის მსელოლობა? უთხრა კენსარმა:

სად რჩება ღვთაური მცველ მფარეელობის მრისხნეელი მკლავი?

კენსარმა ამაზე სწორე პასუხა რომ ვერ მისცა, გრაფმა ასე წინ შეიყვანა თავის სიტყვა:

—აბა თუ მართო გონიერი ბიძა თქვენი, არამედ ისივე ახალი დროის სხვა ერთი სახელოვანი ხელმწიფე ჰგონებდა, რომ ეკლესიის წინააღმდეგ ყოფილი ყოველი მტერობა, მღვდელმთავრის წინააღმდეგ ნაჭარო, ყოველი უსამართლობა, საცდუროვანია მთავრობისათვის. ჩემი სიტყვა პრუსიის სახელოვანი ფრადერეი-მეფეზე არის, რომელსაც მრავალნი დიდათ ასახელებენ. ის მფლობელი თავის ანდრქში ასე წერს:

„თავიანთ ნებაზე დატოვეთ იესოსიანები... მოსვენებით დატოვეთ ეკლესიური, მღვდელმთავრის საქურელობით ნუ დაეკადებთ: დაფთხოვეთ, რომ მშვიდობიანათ და წყნარათ თავის სასახლარი ასსრულოს, თეარა მწარე დროება თას დაგატყდებათო.“

*) ის. „კავლი“ № 2.

„პრუსიის მეფის ანდრეას“ ჩვენ რჯულათ არ გამოვადგება, არ შეიძლება, უბასუსა უტყობთ ნაპა-
ლენშია.—დაეტოვოთ ეს ძიება.—მადლობელი ვარ
თქვენი კეთლო-მნებლობის ჩვენებებსათვის.

—დიდებულო ხელმწიფე, გაუაცბო თქვენ,
ძაბების სიმძიმე კარგათ იფიქრეთ, მოლაპარაკებულ
პარობაზე, რომლით მიღწელობათაერი მტრის ხელთ
მიეცემა, საფრანგეთი ხელ-ახლოვ უბედურებაში უნ-
და აზრადეს! მღვდელმთავრის ფონტენებლოთ წათქ-
ვამს ტემპარობაზე გულით დარწმუნებული ვარ,
რომელიც ბიძა თქვენმაუ შებდგამ აღიარა. საფრან-
გეთმა პეტრეს ტახტის წინაღმდეგ ნაქანარს უსა-
მართლობისათვის დიდ-დიდნი რასხენი გასწაა უც-
ხო ტომების შემოსევითა! და რადან ღმერთა უც-
ვლელა არის, იმეუ მიზნებს უნდა ერთა და იგივე
შედგო ჰქადნეს. უცუთუ თვის დაანებებს საფრანგე-
თი, რომ პირი IX-ის მისი საშუალებელი ჩამოართ-
ვან, შეუწყენელათ დარჩება და იქმნება კიდევაც
მოპყალნი. ეს ყველაფერი არ შეიძლება უფროსი,
თუ თქვენი დიდებულებისა ხელი შიდა ვაჭრია...
აქ დარწმუნდა გრაფი ლ სიტყვა წინ აღარ წაიყვანა!
„მაშინ...“ განუზრუნა კვისარამა ძალ-დატანე-
ბით, რომ წამოქმელი შეასრულოს.

„მაშინ თქვა მოხუცებულმან მძიმეთ, კვალად
უცხო ტომნი აკლებით და აზრებით საფრანგეთში
შემოაღწენ და თქვენს დიდებულებასაც ბიძათქვე-
ნიეთ მოუყვია!“

კვალად ნაპოლეონის თვალები ჩიმიძლენ და
ისევ მარძარბილოს ნახვევარ ძეგლს დაესგავსა!
ჩანს, რომ ქვეყნის მდგომარეობა არცით, გრა-
ფო რეთელ—უფროსა ციუთა, საფრანგეთი ვერპიის
უფალი და მზრძანებელი არის.

—თვითმპყრობელი ხელმწიფე, ნუ დაივიწყ-
ებთ, რომ ამ ქვეყნის მდებარეობა ცვალებადი არს,
მხოლოთ ზენარი არს ჩვენი სვე-ბედვის უფალი და
მმართველი?

„საკმარია, როგორც ვთქვი, მადლობელივარ,
—ოა! დიდებულო ხელმწიფე! ისივე თქვე-
ნი წყალობის დაკარგვის განსაცდელით ვიმეორებ
ვედრებას: წმიდა მამას თავის მტერებს ხელთ ნუ
მისცემთ. ძველი ღმერთი ისევ ცხოველი არს, მოი-
სხვიებთ სახელ-განთქმული ბიძა თქვენი სიტყვა, ნუ
შეაწუხებთ, ნუ მძალადობთ მღვდელთ მთავარსა,
თავრა შეგმუსრავსთ თქვენ პეტრეს ტახტის ყოვალად
ბოიერი მცველ მფარველის მრისხელი მკლავი!“

კვისარი ფეხზე წამოადგა, ხელებით და თავით
გამოთქმულმა უსიამოვნებამ ძალდატანებულ ჰყო
გრავი და გარეთ გამოვიდა!
„ასულელოა მოხუცებულა! თქვა მრისხანეთ
ნაპოლეონმა თავის თავით, უცუთუ გაქვევარ ჩაქო-
ვულ ვარემებრათა ნება არ მისცეს ბიძაჩემს, რომ
შესანიშნი საქმენი წინ წაიყვანა, მაგა მეც არ უნდა
წაიყვანაო რენ?“

—მღვდელთმთავრის დაუტურებულთა ტახტო
განა ჩემი ანგარიშის ზიანით უნდა დაუციკო, დაეი-
წარო? არაადეს.—ღროება წინ მიდის, გავლილ
ღროებაში ყველასაგან პატრესაცემოთ შერაცხილი
საგანიც ობლესა, ფუტედა და მიდის! არაეინ არს
მასთანა ხელოვანი, რომ სიკვდილზე მიწვენილი
როგორმე გააცოცხლოს!“

კოტა რამ ნანასც დაფიქრებული დარჩა და
კვალად კალამი აიღო და იწყო ისევ წერა.

IV.

ნაპოლეონ III და მტრებუღი და ტყვე

ხუთ წელს შემდეგ რეფელ გრაფი თავის ტი-
მორ მეგობრით პელის ციხეში იყო: არა და მორჩე-
ბით სედანიდან ნაპოლეონს ვერმანიელებისთვის ჩხუ-
ბი გავიხდებოდა.

ფრანგების უდიდეს ნაწილთ უქვექლოთ ეგო-
ნათ თავიანთ ვაჟის გამარჯვება, რეთელ გრაფი
შევიწროებული სულითა თავს იქენდა!

—არ შეიძლება გამარჯვება, შეუძლებელია,
ამობდა დიდი მწუხარებითა. საფრანგეთი და მისი
კვისარი დიდ ბოროტ-მოქმედებაში ჩაქცინულ არიან,
ყოველი ბოროტ-მოქმედების შურის-მძიებელი ისევ
ცხოველი არს!

—მე თქვენსას ვერაფერს მიმხედარეარ, იო-
სებ მეგობარა! ეუბნებოდა ტადმარია. ჩხუ-
ბის მცოდნე პირნი შეიპარობულენი სამარე ვე-
ლზე მისიწრაფიან, ელიან, რომ ჩამდენსამე კვირამ
შემდგომ რენის მდინარეს გავლიან ღ გამარჯვებულნი
ბერლინზე წავლენ, თქვენ კი საყვირველი კაცო
უბედურებას და დამარცხებას წინასწარ მეტყველებთ?

—მე ჩემი მიზენი მაქვს, ჩემო საყვირველო
ბერნარდ! ნაპოლეონი იმ ყოველ მშუაობელთ შხვე-
დრის მიანაწილე უნდა იქმნას, რომელთაც ქვეყ-
ნაზე ქრისტეს მომავიერე შეაწუხეს, ლენეს და
გაუარცეს.

—სე ისევ ფონტენებლოთ პირი VII. და ნაპო-
ლეონმა-შუა ყოველის საუბარს უბრუნდებით, რომ
იმ დროის სასაბისი მცველზე ღრმა გავლენა ჰქონია.
დაიძნა მხიარულით ტადმარია. ეერ უარს ვყოფი,
რომ ღმერთს ნაპოლეონ პირველის სამეფო კერითა
არ დაელეწოს, მით რომ მღვდელმთავრის დატყე-
ვებულთა ნინახედა და ეცლენი. მთავრობის ხელსაწ-
ყობათ უნდა და ეადექცია. მაგრამ განა შესაძლებ-
ელია, რომ ისივე შემთხვევა ხელახლად გამოარდეს?
მეტათ მოშიში და ექვეწუელი ხართ!

„ძველი ღმერთი ცხოველი არის! განუშვარა
მძიმეთ გრაფმა.—რაოდნათაც მართალი არს, რომ
ზენარი უცვლელი არის თავის არსებაში, რაოდნა-
თაც მართალი არს, რომ ღმერთი პეტრეს ტახტს
ზე გარდნა-მცველ მფარველი არის, რაოდნათაც ნა-
დელი არის, რომ მისმა მკლავმა უნდა შემუსროს
იმავე წმიდა ტახტის მზაკვარი მტერი და მდენელი!“

—თუ ვერე არის, ჩისხეთი სამართალი პირ-
ველით იტლიისა და მისი მეუღლსაგან უნდა დაიწყოს.

—არა, არა, მეგობარო! მართალია იტლია
უბედულათ უნდა დაეცეს, თავის მევესთან ერთთ
უნდა იგემოს, რაც დაუთესია. გარნა ვიკატორ ემმა-
სუელი არ არის იტალიის მკვლე-შემოცილისა და
პეტრეს საკუთრების წარმტაცელი მამა, არამედ
ნაპოლეონ III კვისარი.

მადლ. გარდასიქ.

(დასასრული იქნება)

სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახატებიანი გაზეთი

„კ ვ ა ლ ი“

გამოვა 1896 წელს ყოველ კვირაში ერთხელ ერთიდან სამ თაბახამდე

რედაქცია ყოველ ღონისძიებას ხმარობს გააუმჯობესოს შინაარსი და სახე გაზეთისა, ამ განზრახვით ან დიხარა ახალ-ც პეტერბურგიდან მრავალი საუკეთესო ცინკზე და სპილენძზე მოჭრილი მხატვრობა.

გაზეთი წლიურათ ღირს გაუგზავნელათ 7 მანეთათ, ხოლო ვაგზავნით 8 მანეთ. ნახევარი წლით გაუგზავნელათ 3 მან. 50 კაპ., ვაგზავნით 4 მანეთ. სამი თვით გაუგზავნელათ 2 მანეთ., ვაგზავნით 2 მ. 50 კ. თითო ნომერი აბაზათ. ხელის მოამწერლებს წლის ფული შეუძლიათ ნაწილ-ნაწილათ გამოგზავნონ.

ხელის მოწერა მიიღება:

თფილისში არწრუნისეულ ქარვასლაში: „ქართულ სახალხო სამკითხველოში“, „წერა-კითხვის საზოგადოების კანცელარიაში“ და თვით „კვალის“ და „ჯეჯვილის“ რედაქციაში. (Артиллер. ул. д. Тамашева, возлѣ кадетскаго корпуса).

ქალაქს გარეშე ხელის-მოამწერთა შეუძლიათ მიმართონ: ქუთაისში: ვარლამ ქილიძის, ე. ბეჟანეიშვილის, ძმად წერეთლების, ხეთურლის წიგნის მაღაზიებში და ბ-ნ ლალიძესთან ზელტერის წყლის ქარხანაში, —სთქში: მათე ნიკოლაძის ჟურნალ-გაზეთის სააგენტოში და სალიონში გერ. კლანდაძესთან. —ფოთში: მიხეილ თურქიას. —მთავანთაბაში (ხაშურში): იოსებ ფანცულაიას. —თბილისში: ივ. ჩიბალაშვილის. —გორში: არსენ კლანდაძეს—ჭაბურჭაბუკი: თეოდორე კიკვაძეს; უჯირბაში: ბ-ნ არაბიძის წიგნის მაღაზიაში —სადასახელო ღ რ. ზურაბიძის: კ. თეატრქილიძეს. —სამსხრეში: ყარამ. ჩხეიძეს. —თელავში: მიხეილ ცისკარაშვილის.

1896 წლის ხელის მოამწერლებს „კვალისას“ დაურთიებდათ პრემიათ ახალი რომანი

კიორტი წერეთლისა, სასეკლათ

რომანი შედგება სამი ნაწილისგან.

გულქან

ივანე როსტომაშვილის გამოცხადანი

1896 წელს.

ქალაქის საბჭოს ექიმების ადგილ-სადგომი თფილისის სხვა-და-სხვა ნაწილში.

1896 წლის განმავლობაში გამოვა 18 ახალი ქანთული წიგნი და 1 ალბომი — „მართვალთა ტომანი“ (грузинскія племена) ასზე მეტი სურათით და მოკლე აღწერით.

I და II ნაწ. კ. შ. არწრუნი, გოლოვ. პროსპ., ადამიანების სახ. № 28.
ნ. ბ. უსუშკოვი, მიხეილ. ქუჩ. სახლი პირასი № 118.

პირველი ორი წიგნი — „მთიანხის შვილი“ 12 სურათით და „მრგობ, სივლილი და ფულაში“ ადამ სმიტის სურათით, გამოვიდა ამ წლის საშობაოთ.

III, IV და V ნაწ. კ. ა. გონიკვი, ბაღის ქუჩა, საკთ. სახლი № 19.

უასი მთელის გამოცემისა: წლით — 4 მანეთი, ნახევარი წლით — 2 მანეთი, ალბომი გაუგზავნება მხოლოდ წლიურ ხელის-მოამწერლებს.

VI ნაწილ. გ. ბ. ტყეშელაშვილი, ევროპეის ქუჩ., ელიგარაიის სახ. № 55, სამკურნალოს სადგომი.

ფული უნდა გამოგზავნოს: Тифлисъ. Давид. ул. № 6, Ивану Павловичу Ростому.

VII ნაწილ. გ. ბ. გულუღანიძე, კახეთის ქუჩა, ტერტროვის სახ. № 26, სამკურნალოს სადგომი.

VIII და IX ნაწ. გ. ა. თანხაშვილი, ელისაბედის ქუჩ., სახლი № 70.

X ნაწილ. გ. ა. კვადლიანი, მიხეილის და კოჩუბების ქუჩის კუთხე, ულანცევის სახ., № 2.

ექიმი დეზინფექტორი ი. ა. რაზმატა, სოლოლაკის ქუჩა, სუმბათაშვილის სახლი, № 1.